

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

”Dessa dumheter som finns får du plocka fram i alla religioner”

En kvalitativ undersökning om framställningen av islam i klassrummet.

KURS: *Religionskunskap för ämneslärare, 91-120 hp*

PROGRAM: *Ämneslärarprogrammet*

FÖRFATTARE: *Mirela Ugljanin*

EXAMINATOR: *Peter Carlsson*

TERMIN: *VT19*

Abstract

The essay aims to study how Islam is presented in the teaching and how these representations are interpreted based on Edward Said's theory of Orientalism and Mattias Gardell's theory of Islamophobia. Said's theory is based on a "we" and "them" perspective where Said believes that ideas have been created that represent the Orient or the Middle East, the Arab and Islam in a way where the West becomes its counterpart. Islamophobia is about perceptions that Islam would be a repressive, aggressive, and combative religion. The study has a qualitative approach that is based on five interviews with teachers who teach religious knowledge. Three teachers teach at the upper secondary school and two teachers teach at the high school. These teachers are not representative of all teachers throughout Sweden. In addition to interviews, observations have also been carried out in a class on two occasions at a high school. The pupils in the class are studying their third year at the upper secondary school, where all the students are over 18 years old and read a vocational preparation program. The result shows that there are many prejudices among students about Islam and that the teachers feel that Islam is the most difficult subject to teach about in the religious education. The reason why it is a complicated subject to talk about in the religious education is because Islam is a controversial subject today that is being raised in the media. The result shows that teachers' teaching on Islam is based on the representations that appear in the media. The teachers claim that the media depicts Islam and Muslims in a negative way, which results in many people perceiving Islam as a woman oppressive, male-dominated, aggressive, and combative religion.

Nyckelord: Islam, Skola, Fördomar, Orientalism, Islamofobi

Keywords: Islam, School, Prejudice, Orientalism, Islamophobia

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Material, urval och avgränsningar	5
2. Tidigare forskning	7
3. Metod och teoretiskt perspektiv	16
3.1 Val av ansats och metod.....	17
3.2 Orientalism.....	18
3.4 Islamofobi.....	20
4. Bakgrund	22
Läroplan för gymnasiet 1965.....	22
Läroplan för gymnasiet 2011.....	23
5. Undersökning och analys	24
Intervjuer	24
Åsa.....	24
Anton.....	27
Stina.....	31
Erik.....	33
Mikaela.....	35
Observationer	37
Lektionsobservation 1	37
Lektionsobservation 2	40
5.1 Analys och tolkning	42
6. Resultat och diskussion	44
6.1. Resultat kopplat till tidigare forskning	44
6.2 Avslutande reflektion	46
Sammanfattning på svenska	48
Käll- och litteraturförteckning	49
Bilagor	50

1. Inledning

Idag pågår en diskussion kring hur islam uppfattas, förstås och integreras i samhällslivet. Diskussionerna har uppstått ur fenomen som globalisering, västernisering och massmigration. Detta har orsakat att olika tolkningar av islam har uppstått och att islam har fått kämpa för en plats i samhället.¹ I en tidigare intervjustudie som jag genomförde med fem praktiserande muslimska kvinnor, framkom det att kvinnorna upplevde att de blir felaktigt bedömda i det svenska samhället. Studien visade att det förekommer fördomar och förutfattade meningar om islam där religionen framställs som en negativ, kvinnoförtryckande religion med många regler som inte anses vara acceptabla i det svenska samhället. Mitt intresse väcktes då mer kring detta fenomen och blev samtidigt utgångspunkten för den föreliggande uppsatsen där jag vill undersöka hur och varför fördomarna börjar. Ett ställe där islam ska diskuteras på är skolan. Skolan är en kulturell och social mötesplats som ska vila på demokratins grund. Syftet som skolan har är att elever ska utveckla kunskaper och värden. Skolans uppgift är att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och understödja en förståelse för andra människor.² Därför är syftet med denna uppsats att undersöka vilka uppfattningar elever har om islam och hur lärare framställer islam i undervisningen.

¹ Berglund, J. *Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden*. 2011, s. 499

² Skolverket, *Läroplan för gymnasieskolan*. 2011, s. 1

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande uppsats är att undersöka hur islam framställs i undervisningen samt hur de framställningar som lärare gestaltar tolkas i klassrumssituationen. För att genomföra studien kommer dessa frågor att besvaras:

- Vilka uppfattningar framträder bland elever om islam i undervisningssituationer?
- Hur väljer lärare att framställa islam i undervisningen?
- Vilka svårigheter upplever lärare i att undervisa om islam?

1.3 Material, urval och avgränsningar

Materialet som används i undersökningen har bestått av fem intervjuer med lärare som undervisar i religion varav tre undervisar i religion på gymnasiet och resterande undervisar på högstadiet. Det är viktigt att notera att dessa fem lärare inte är representativa för alla lärare i Sverige. Undersökningen består av ytterligare ett material, vilket är två observationer som har genomförts under två lektioner då undervisningstillfällena berörde kvinnans och mannens ställning i islam. Anledningen till att jag har valt att både göra en intervjustudie och observationer är för att få ett större perspektiv på framställningarna av islam som framkommer i undervisningen. Utifrån lärarnas utsagor får jag en inblick i deras perspektiv, hur de ser på undervisningen och vad de anser är svårt och viktigt att diskutera gällande islam. Observationerna möjliggör ett annat perspektiv utifrån där jag kan se på dessa framställningar utifrån ett helt klassrumsperspektiv och kan därmed göra egna tolkningar kring deras framställningar.

Avgränsningar har gjorts i form av att främst fokusera på lärarnas intervjusvar samt de två lektionsobservationerna som genomfördes och utfallet av dessa. Ett till alternativ kunde ha varit att göra enkätundersökningar med elever, vilket hade gjort att undersökningen blivit mer översiktlig där fler aspekter och perspektiv hade spelat roll. Därmed hade jag kunnat få in ett elevperspektiv och sett hur de tolkar hur och vad lärarna väljer att ta upp i islamundervisningen. På grund av att jag var ensam observatör var det därför svårt att få med alla aspekter då tidsperspektivet var begränsat. Därför valde jag att endast fokusera på intervjuerna och observationerna som genomfördes gällande hur islam framställs i undervisningen.

De lärare som har intervjuats har olika lång erfarenhet av undervisningen i religion. En lärare har arbetat och undervisat i religion i cirka 40 år medan den som har undervisat kortast tid har gjort det i ett år. Genom åren har det skett en förändring i skolan då nya läroplaner har införts samt att samhället har förändrats avsevärt de senaste 40 åren. Med den bakgrunden framkommer en klar skillnad i informanternas utsagor. Den elevgrupp som observerades under lektionen var en mindre grupp elever som var en homogen grupp bestående av enbart manligt kön. Eleverna var över 18 år gamla och läste tredje året på gymnasiet där de studerade ett yrkesförberedande program. Elevgruppen valdes på grund av möjligheten till att få vara med och observera lektionen som berörde just islam. Eleverna hade haft cirka sex lektioner som berörde islam då de har religionsundervisning två gånger i veckan. Det var fyra lektioner kvar som skulle beröra islam innan de skulle genomföra ett skriftligt prov på området.

2. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras tidigare forskning som gjorts gällande hur islam undervisas i muslimska friskolor i Sverige, hur islam gestaltats i läroböcker, hur en del muslimska praktiserande kvinnor har blivit bemötta i det svenska samhället, hur religionskunskapen konstrueras i klassrummet utifrån olika diskurser samt hur kategorin ”vi” gestaltas i skolböcker i relation till kategorin ”de andra”. Jag är medveten om att en del av studierna är skrivna för många år sedan, vilket innebär att de representerar den tidens samhälle. Idag ser samhället annorlunda ut med tanke på att det har gått ett antal år sedan dessa skrevs och samhället förändras ständigt i rask takt.

Jenny Berglund – Teaching Islam, Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden

Jenny Berglund är en svensk religionsvetare vid Stockholms universitet. Hon har skrivit en avhandling som heter *Teaching Islam, Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden*.³ Berglund studerar muslimska friskolor, vilket gör att utbildningen kan ha konfessionella inslag trots att undervisningen måste vara icke-konfessionell. Hennes avhandling har två syften. Det första syftet är att hon vill bidra med kunskaper om hur islamundervisning bildas som ett bekännelsetroget ämne inom skolsystemets behörighet i Sverige. Det andra syftet är att se hur lärare diskuterar frågor i den svenska islamundervisningen som berör globala pedagogiska frågor. Sådana frågor handlar exempelvis om hur lärare ska lära ut om koranen eller hur jämställdhetsfrågor ska hanteras i ett klassrum.⁴ Avhandlingen fokuserar på islamundervisningens formulering på två muslimska svenska friskolor, där Berglund genomförde sitt fältarbete 2005-2008. Det visade att det allmänna innehållet som lärare valde att ta upp i undervisningen var samma, däremot förekom uppenbara variationer.⁵ I klassrummen diskuterades främst frågor som behandlade jämställdheten mellan könen, det muslimska minoritetslivet och ”autentisk islam”, det vill säga en ”tillförlitlig islam”. Diskussionerna har uppkommit utifrån hur dagens muslimer kan välja att uttrycka sin tro. Dessa frågor handskas varje lärare med på sitt egna sätt. De försöker att ansluta diskussionerna till elevernas situation som muslimer i det svenska samhället men även till de nationella läroplanerna och de lokala skolplanerna. Berglund menar att dessa frågor leder till begreppet

³ Berglund, J. *Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden*. 2011 Stockholm University

⁴ Berglund, J. *Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden*. 2011, s. 497

⁵ Berglund, J. *Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden*. 2011, s. 497

glokalisering, vilket innebär att, på samma sätt som lokala omständigheter anpassar sig till den globala påverkan, anpassar sig den globala påverkan till de lokala omständigheterna. Avhandlingen demonstrerar hur inverkan av tolkningstradition, lokala skolkontexter, situationsuppfattningar och globalt diskuterade frågor samverkar för att påverka innehållet i islamundervisning.⁶

Berglund poängterar att den svenska muslimska befolkningen idag består av individer som kommer från olika nationella, etniska och religiösa bakgrunder. En del muslimer är födda i Sverige men många har immigrerat till Sverige under 1980- och 1990 – talet. Det är ett faktum att muslimer generellt delar vissa grundläggande övertygelser och föreskrifter. Däremot, praktiserar de och tolkar islam på olika sätt. Tolkningstraditionen blir på så sätt heterogen i kombination med olika nationella, sociala och individuella egenskaper. Muslimer som immigrerar till Sverige har olika egenskaper. Deras olikheter sammanbinds med de kulturella, sociala och individuella förhållandena som är utmärkande för det moderna svenska samhället. Berglund drar därmed slutsatsen att det är orimligt att tala om ”muslimer” utifrån en gemensam föreställning, det vill säga föreställningen om att alla muslimer är likadana.⁷ Därmed blir sambandet mellan begreppen kultur och religion relevant för studien då avhandlingen undersöker hur islam lärs och tolkas inom ett svenskt kulturellt sammanhang. Berglund definierar kultur som något som har påverkat hur religion tolkas, dess plats i samhället, etc. Religion påverkar bildandet av kulturella värderingar och praxis. Båda begreppen har påverkats av globalisering där människor och dess idéer är kopplade till ett världssamhälle.⁸ Berglund menar att islamundervisning inte handlar om att uppfinna nya tolkningar eller islamiska traditioner. Den handlar istället om att flytta perspektivet till vad som anses vara grundläggande, viktigt och relevant i den gemensamma islamiska traditionen. Lärarens roll blir därför viktig då hans val av innehåll bestämmer vilka tolkningar av islam som framställs i undervisningen. Islamundervisning är präglad av många tolkningstraditioner som konkurrerar om ett utrymme i det svenska samhället.⁹

⁶ Berglund, J. *Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden*. 2011, s. 497

⁷ Berglund, J. *Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden*. 2011, s. 499

⁸ Berglund, J. *Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden*. 2011 s. 508

⁹ Berglund, J. *Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim Schools in Sweden*. 2011, s. 509

Berglunds avhandling är relevant för min undersökning då jag kan se vilka svårigheter lärare kämpar med i islamundervisningen och vad som är viktigt att samtala om med sina elever. Jag får en större inblick i hur religion och kultur tolkas i ett svenskt kulturellt sammanhang. Detta går att jämföra med den föreliggande uppsatsens resultat för att se vilka likheter och skillnader som finns mellan Berglunds och mitt resultat.

Kjell Härenstam – Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap

Professorn Kjell Härenstam har i sin monografi *Skolboks-islam*¹⁰ från 1993 analyserat bilden av islam i läroböcker. Läroböckerna används i låg- och mellanstadiet, högstadiet samt gymnasiet i ämnet religionskunskap. I sin rapport diskuterar han således den historiska framväxten av bilden av islam i Europa och menar att den fortfarande påverkar hur islam framställs i skolböcker, åtminstone de han studerar i början på 1990-talet. Han menar att bilden av islam är ett resultat av den kunskap som man har haft i västerlandet. Bilden är även ett resultat av behoven som en del maktgrupper i västerlandet har haft i olika syften. Dessa syften kan ha varit för att starta ett krig mot ”de otrogna”, dvs icke-troende eller som tror på något annat än Gud eller för att motverka allianser och handelsförbindelser.¹¹

Härenstam redogör för att det behövs saklighet och allsidighet i undervisningen i den svenska skolan. Med saklighet menas att vissa saker inte får utelämnas och andra bör framhävas av informationen. Anledningen till detta är för att eleverna inte ska få en förvrängd bild av det som framställs. Allsidigheten innebär att religionen ska beskrivas inifrån, alltså även från en troendes perspektiv.¹²

I en del läroböcker som han studerar framgår det tydligt att i avsnitten om islam framställs Gud som dominant och att människan framställs som liten och obetydlig som inte har någon fri vilja. I läroböckerna för högstadiet gestaltas islam som en aggressiv religion som är stridslysten.¹³ Ytterligare en sak som Härenstam har granskat är bilden av familjen och kvinnans roll inom islam. Slutsatsen som han drar är att det blir svårt för läroböckerna att särskilja islam som ideal och islam som praxis, alltså hur en muslim bör leva och hur människor faktiskt lever i

¹⁰ Härenstam, K. *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. 1993

¹¹ Härenstam, K. *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. 1993, s. 45

¹² Härenstam, K. *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. 1993, s. 193

¹³ Härenstam, K. *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. 1993, s. 194

muslimska länder. På grund av detta kan bilden av islam avvika och därför kan religionen bli mer främmande och exotisk än vad den behöver vara.¹⁴

Härenstam menar att det är svårt att gestalta en bild av en annan kultur. Läromedlen och skolan har begränsade möjligheter för att kunna ge eleverna ett sammanhang och inlevelse. Med detta sagt, drar Härenstam slutsatsen att informationen som skolan ger blir både väsentlig och omöjlig. Det är flera faktorer som spelar in när det gäller hur kunskapen omvandlas i elevens huvud. En faktor är att elever och lärare tar del av propagandan som massmedia förmedlar vilket gör att det skapas en slags ”förförståelse” om islam där en del saker gestaltas men andra inte. En annan faktor är hur läromedel gestaltar islam, vilket Härenstams bok berör. Bilden är beroende av forskningstraditioner och traditioner att beskriva islam. Tredje faktorn handlar om hur den svenska skolan fungerar, vilka traditioner som utvecklats, de kunskapsförväntningar man har på eleverna, etc.¹⁵

Härenstams studie är relevant för min uppsats eftersom jag får se en utveckling av de olika läroplanerna som har ägt rum från 80-talet fram till idag och därmed se hur styrda lärare är gällande undervisningen. Hans bok kom ut 1993 vilket är viktigt att ha i åtanke då det har skett en hel del i samhället på mer än 20 år och hans bok visar hur samhället såg ut på 90-talet i Sverige. Idag är skolan fortfarande styrd av läroplanen men det finns ett mer öppet tolkningsutrymme över vad och hur man ska undervisa om religionskunskap.

Pia Karlsson Minganti – Muslima, islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige

Minganti är en lektor, etnolog och forskare som har skrivit doktorsavhandlingen *Muslima, islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*.¹⁶ Fältforskningen genomfördes 1998 – 2002 bestående av intervjustudier och observationer med en specifik grupp muslimska kvinnor som är djupt engagerade i muslimska organisationer. De är nio till antalet och betraktar sig själva som praktiserande muslimer. Kvinnorna är inte representativa för alla muslimska kvinnor i Sverige. Samtliga kvinnor är födda utomlands men

¹⁴ Härenstam, K. *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. 1993, s. 254

¹⁵ Härenstam, K. *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. 1993, s. 6

¹⁶ Minganti, P. *Muslima, islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. 2014

kom till Sverige när de var väldigt unga och de blev praktiserande muslimer i samband med deras övergång till puberteten eftersom det var då som deras intresse för islam väcktes.¹⁷

Minganti har i sin studie analyserat hur dessa unga kvinnor förhandlar om genus där fokus har varit på aktörskap. Hennes syfte har varit att försöka förstå de möjligheter som kvinnorna haft för att kunna agera som individer, kvinnor och medlemmar i religiösa minoritetsgrupper.¹⁸

Respondenterna hade ett grundläggande villkor som ”praktiserande” muslimer, vilket var att aldrig ifrågasätta islam i sig. Genusrelaterade orättvisor och förtryck inom familj och nätverk bör utmanas med tolkningsraster (autenticitetsdiskurs) som har sin utgångspunkt i separationen mellan ”kultur” och ”religion”. Respondenterna menar att det finns en ”sann” islam som man kan få fram genom att läsa de heliga skrifterna. De menar att det går att jämföra ”sann” islam med ”somliga muslimers kulturella traditioner”. Den sanna islam uppmanar kvinnor att uppfylla vissa plikter utanför hemmets väggar, att stärka sig och utvecklas som goda muslimer. Med ”somliga muslimers kulturella traditioner” menar respondenterna att det finns olika tolkningstraditioner. Tolkningstraditionerna anpassas oftast till kulturen som finns i ett samhälle, därigenom blir islam något ”eget” i varje samhälle. Respondenterna menar dock att om man lyssnar på ”andra muslimers tolkningar” och inte läser de heliga skrifterna själv, går det att rikta kritik mot de tolkningar som uppstår bland olika människor. De poängterar att om människor enbart lyssnar på hur andra tolkar och ser på saker och ting och tror på det som sägs, går det att kritisera dessa tolkningar eftersom de varierar i trovärdighet. Istället ska man, enligt respondenterna, förlita sig på de heliga skrifterna och söka svaret själv.¹⁹ Samtliga respondenter har upplevt att islam blir negativt framställt i massmedia där religionen gestaltas som kvinnoförtryckande och där männen är misshandlare.²⁰ Mingantis respondenter diskuterar andra fördomar och förutfattade meningar, som exempelvis att muslimska kvinnor bär slöjan eftersom de är påtvingade till det. Detta överensstämmer inte med den islamiska läran enligt respondenterna eftersom islam lär ut att det är skamligt att tvinga en kvinna att använda sjalen då det förhindrar hennes gudfruktighet.²¹

¹⁷ Minganti, P. *Muslima, islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. 2014, s. 70

¹⁸ Minganti, P. *Muslima, islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. 2014, s. 267

¹⁹ Minganti, P. *Muslima, islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. 2014, s. 89

²⁰ Minganti, P. *Muslima, islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. 2014, s. 89

²¹ Minganti, P. *Muslima, islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. 2014, s. 241

Mingantis studie är relevant för min uppsats då jag får en djupare inblick i vad muslimska kvinnor har för upplevelse av samhällets bemötande gällande islam. Skolans uppdrag är än idag densamma som den var på 80-talet, det vill säga att eleverna ska utveckla respekt och förståelse för andra religioner, livsåskådningar samt människosyn och gudssyn. Genom att i min uppsats undersöka hur lärarna väljer att arbeta med dessa förmågor gällande islam går det att se en utvecklingslinje på om stereotyperna gällande islam är på väg att försvinna eller om de byggs upp och förstärks utifrån vad och hur läraren väljer att prata om religionen.

Karin Kittelmann Flensner – Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden

Universitetslektorn Karin Kittelmann Flensner har skrivit avhandlingen *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*.²² Syftet med hennes avhandling är att utforska och analysera hur religionskunskapsämnet kan konstrueras i klassrumspraktiken i dagens svenska pluralistiska samhälle. Hennes avhandling har besvarat frågor som berör diskurser om religion, det vill säga samtal om religion och vilken betydelse diskurserna har haft för hur religionsämnet har konstruerats. Frågorna har även berört religioner och livsåskådningar som har framhållits i klassrummet i religionskunskap och sättet som de har betonats på.²³

Resultatet som har framkommit är baserat på deltagarobservationer av 125 religionskunskapslektioner vid tre gymnasieskolor i Sverige, både på yrkesprogram och på förberedande program för högre utbildning mellan 2011-2012. Hon tillbringade 5-6 veckor på varje skola där hon följde 13 lärare fördelade på 24 olika klasser.²⁴ Studien har en etnografisk ansats som väljer skolmiljön för att studera dels hur olika grupper upplever olika sociala fenomen samt hur de relaterar till dessa.²⁵

Kittelmann Flensner har försökt att identifiera, beskriva och analysera diskurser om religion som förekom i religionskunskapsklassrummen för att förstå hur ämnet konstrueras i klassrumspraktiken. Hon har sökt efter tecken som har betraktats på ett annorlunda och eventuellt motsägelsefullt sätt.²⁶ Hon utgick från fyra diskurser: sekularistiska, andliga, nationella och den privata. Resultatet visade att den sekularistiska diskursen var dominerande i

²² Kittelmann, Flensner, K. *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. 2015

²³ Kittelmann, Flensner, K. *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. 2015, s. 276

²⁴ Kittelmann, Flensner, K. *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. 2015, s. 1

²⁵ Kittelmann, Flensner, K. *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. 2015, s. 277

²⁶ Kittelmann, Flensner, K. *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. 2015, s. 279

klassrummet som satte ramen för talet om religion, religioner och livsåskådningar i klassrumspraktiken. Den andliga diskursen kretsade kring andlighet, en personlig livsåskådning och eviga frågor. Den nationella svenskhetsdiskursen hade sitt fokus på begrepp så som tradition, nationell identitet och ”den andra”. Hennes resultat visade att samtliga diskurser förutom den privata diskursen utslöt religiösa subjekt. Livsåskådnings-subjektet utslöts däremot inte och den betonades vara individualistiskt och självständigt konstruerad.²⁷ I de olika diskurserna hade även olika religioner olika framtoning. Inom den sekularistiska diskursen framstod kristendomen som en bland alla andra religioner och var lika problematisk och främmande som vilken annan religion som helst. När kristendomen jämfördes med islam visade det sig att kristendomen framstod som mer västerländsk, rationell och förnuftig. Islam framställdes som en allomfattande livsinställning. Buddhismen framställdes som en snäll religion som är förknippad med andlighet och särskiljer sig islam som framställdes som en aggressiv religion.²⁸

Kittelmann Flensners forskning är relevant för min studie då jag kan jämföra de olika diskurserna med mitt resultat som jag får fram för att se vilken diskurs som är den dominerande. Hennes forskning visar på att kristendomen framställs som västerländsk och att islam framställs som en aggressiv religion. Utifrån min undersökning kan jag se ifall detta synsätt fortfarande existerar, bland lärare och elever eller om det har förändrats och är på väg att försvinna.

Masoud Kamali – Skolböcker och kognitiv andrafiering

Professorn Masoud Kamali har 2006 skrivit avhandlingen *Skolböcker och kognitiv andrafiering*²⁹ där han har undersökt hur kategorin ”vi” definieras i skolböcker för gymnasiet samt hur den kategorin relateras till ”de andra”. Kamali har använt sig av religionsböcker som används i undervisningen på gymnasieskolor. Han har valt att jämföra tre religioner: islam, hinduism och kristendomen. Metoden som han har använt sig av är en innehållsanalys. Innehållsanalys är en metod som brukar användas inom samhällsvetenskaperna för att kunna analysera material som används för att möjliggöra en kommunikation med en publik. Detta går att göra genom intervjuer, tal, radioprogram och skrivna texter men Kamali har alltså använt

²⁷ Kittelmann, Flensner, K. *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. 2015, s. 294

²⁸ Kittelmann, Flensner, K. *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. 2015, s. 296

²⁹ Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006

sig av skolböckernas skrivna text.³⁰ Genom att han analyserar mönster, utsagor och trender i texterna i varje bok för sig, kan han besvara frågorna om hur ”vi” definieras i skolböckerna i relation till kategorin ”de andra”³¹.

I föreställningarna tillhör islam och hinduism ”de andra” och betraktas som ”invandrarreligioner”, enligt Kamali. Kristendomen betraktas vara ”vår” religion, det vill säga en europeisk religion.³² Kamali tar upp skolans betydelse för samhället och menar att skolan är en viktig plats som erbjuder kunskap men även normer, värderingar, föreställningar och synsätt. Genom detta formas elevernas kognition vilken består av språkliga begrepp, kategorier och samtal som är grunden för de föreställningar av verkligheten som eleverna har.³³ Vidare förklarar Kamali att kunskapen om verkligheten kallas för *a priori* kunskapssystem och menar att föreställningarna om verkligheten är en avgörande faktor för människors handlingar.³⁴ Kamali refererar till sociologen Max Weber som har diskuterat betydelsen av föreställningar om verklighet, vilken fungerar som en förbindelse för individens handlingar. Weber menade att om vi människor inte förstår hur andra har tänkt i ett historiskt sammanhang, blir förståelsen av historiska händelser otillräckliga. Med detta menas, enligt Kamali att om människor vill förstå varför andra människor handlar som de gör, måste först en förståelse skapas av vad verkligheten är. För att kunna orientera oss och handla i en social situation behöver vi förklara verkligheten och det som händer runt oss på ett meningsfullt sätt, hävdar Kamali.³⁵

A priori har en historia och är en del i produktionen av föreställningen om ett ”vi” och ett ”dem” med olika egenskaper. Kamali poängterar att utifrån denna kunskap gestaltas bilder, stereotyper och föreställningar om ”oss” och ”de andra”.³⁶ Detta är alltså ett återskapande av maktförhållandena och sociala relationer i ett samhälle som reproduceras genom exempelvis utbildningssystem och både skapar och återskapar stereotyper om ”de andra”.³⁷ Han hänvisar till religionen islam och menar att islam är en av de mest kända religionerna för ”västerlänningar”. När han analyserar religionsböckerna går det att se att en del författare till religionsböckerna har en negativ inställning till islam. Författarna till religionsböckerna lyfter

³⁰ Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006, s. 51

³¹ Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006, s. 51

³² Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006, s. 51

³³ Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006, s. 9

³⁴ Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006, s. 47

³⁵ Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006, s. 47

³⁶ Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006, s. 9-11

³⁷ Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006, s. 48

fram konflikter som kan uppstå mellan muslimer men även mellan muslimer och det svenska samhället. Kamali menar att boken ger en negativ bild av muslimer som grupp där muslimerna i Sverige delas in i två grupper i förhållande till ”oss”. Den ena gruppen som vill ”anpassa sig till förhållandena i Sverige” och den andra gruppen som vill ”så mycket som möjligt bevara traditioner från sina hemländer”, menar han. Detta, menar Kamali gör att muslimerna blir ”de andra” och avviker från ”oss”. Därför hävdar han att det som blir normen i samhället är kristendomen medan islam blir avvikelsen på grund av skillnaderna från ”oss”.³⁸

Den föreliggande uppsatsen ligger nära Kamalis avhandling då Kamali tittar en orientalism som finns mellan religioner. Utifrån hans undersökning kan jag få en fördjupad inblick i hur islam uppfattas av andra. Jag är medveten om att hans studie är skriven 2006, vilket är 13 år sedan men det gör att det går att se om det har skett en förändring i framställningarna samt uppfattningarna om islam genom tiden.

³⁸ Kamali, M. *Skolböcker och kognitiv andrafiering*. 2006, s. 52-53

3. Metod och teoretiskt perspektiv

I detta avsnitt presenteras hur informationen har samlats in som sedan har bearbetats och analyserats. Metodval och det teoretiska perspektivet kommer att redogöras här som är grunden till analysen. De teorier jag kommer att utgå ifrån är Edward Saids teori om orientalism och Mattias Gardells teori om islamofobi. Orientalism handlar om en skillnad mellan ett ”vi” och ett ”dem”, det vill säga mellan väst och öst. Teorin kommer att användas för att se hur islam framställs i undervisningen och vad det är som gör att eventuella fördomar och generaliseringar om islam växer fram. Orientalism som teori är en användbar teori på de framställningar som finns gällande islam och muslimer. Framställningarna går att se som ”kunskap” om islam och muslimer, det vill säga en förståelse av uppfattningarna om gruppen. Framställningarna är inte ett sätt att undersöka diskrimineringen av islam och muslimer. Islamofobi handlar om föreställningar som finns om islam.³⁹ Dessa föreställningar och åsikter är starkare hos de som aldrig har träffat eller känner någon muslim men är svagare hos de som har umgåtts eller mött muslimer i sin vardag. Islamofobi handlar om social, politisk och historiskt producerad avsky mot en bestämd grupp människor som utsätts för diskriminering, exkludering eller aggressioner. Teorin är användbar då jag ska titta på hur lärare arbetar med att undvika islamofobi i klassrummet, då det finns människor som har mycket kunskap inom islamofobi och vet vad det innebär men väljer ändå att vara islamofober.

Metoden som har använts har varit kvalitativ som har byggt på intervjuer och observationer. Observationerna genomfördes under två lektionstillfällen med en homogen grupp av elever som enbart bestod av killar. Eleverna var över 18 år gamla och läste sitt tredje år på gymnasiet på ett yrkesförberedande program. När intervjuerna skulle genomföras fick informanterna själva bestämma när och var vi skulle träffas för att genomföra intervjun då det var viktigt att de skulle känna sig trygga i den miljö som de befann sig i för att intervjun skulle bli så givande som möjligt. Informanterna blev även lovade anonymitet vilket betyder att igenkänningsfaktorer så som namn, stad och arbetsplats är fingerade i undersökningen.⁴⁰

³⁹ Gardell, M. *Islamofobi*. 2010, s. 14

⁴⁰ Ahrne, G & Svensson, P. *Handbok i kvalitativa metoder*. 2011, s. 11

3.1 Val av ansats och metod

Öppen observation

Begreppet observation innebär att dokumentera det som anses vara meningsfullt att observera. I den föreliggande uppsatsen har jag använt mig av en så kallad öppen observation vilket innebär att jag informerade läraren och elevgruppen som jag skulle observera under två lektionstillfällen om den föreliggande studien samt intentionerna med den. Jag är medveten om att det finns problematik med den här typen av metod då eleverna och den observerade lärarens beteende kan påverkas av min närhet som observatör.⁴¹ För att minska den effekten, presenterade jag mig först för eleverna och bjöd på mig själv. Jag deltog även under lektionerna genom att jag gick runt och pratade och lyssnade på elevernas diskussioner som de förde under lektionstiden. Som observatör tittade jag då på hur de samtalade med varandra, reaktionerna som uppkom, vad eleverna gjorde och vad de sa⁴² Detta kallas för *detached involvement* och innebär att jag deltog samtidigt som jag observerade.⁴³ Jag fick då mentalt anteckna aspekter av det som skedde under diskussionerna och sedan förde jag noteringar på papper. Därefter skrev jag ner observationen på datorn och gjorde en analys utifrån anteckningarna.

Från början var mitt syfte med observationerna brett då jag ställde många frågor som jag ville titta på.⁴⁴ Därefter antecknade jag det som skedde under lektionen utifrån frågorna där en del frågor föll bort och andra frågor framkom. De frågor som jag i slutändan använde mig av var dessa:

- Hur tycks eleverna uppleva religionskunskapen?
- Är eleverna engagerade i det som det samtalas om?
- Försöker läraren få med alla elever i diskussionen?
- Hur väljer läraren att samtala om kvinnan i islam, då det är vad lektionen berör?
- Vilka frågor kommer eleverna att ställa gällande könsrollerna i islam?
- Hur kommer läraren att hantera en fråga som verkar vara fördomsfull?

Intervjuer

⁴¹ Ahrne, G & Svensson, P. *Handbok i kvalitativa metoder*. 2011, s. 89-90

⁴² Ahrne, G & Svensson, P. *Handbok i kvalitativa metoder*. 2011, s. 100

⁴³ Ahrne, G & Svensson, P. *Handbok i kvalitativa metoder*. 2011, s. 99

⁴⁴ Ahrne, G & Svensson, P. *Handbok i kvalitativa metoder*. 2011, s. 98

Intervjuerna genomfördes, som tidigare nämnt, med fem lärare. Tre lärare undervisade på gymnasiet och två på högstadiet. Jag använde mig av semi-strukturerade frågeställningar som innebär att jag hade en del frågor att utgå ifrån men det innebar inte att jag tog frågorna i ordning. Dessutom kunde nya följdfrågor uppstå utifrån vad informanterna valde att prata om. För mig var det viktigt att informanterna skulle känna sig bekväma med mig som intervjuare och därför fick de själva välja en miljö som passade dem bäst när intervjun skulle genomföras. Min roll som intervjuare var relativt passiv där jag ställde en fråga till dem och lät informanterna besvara frågan på sitt egna sätt utan att jag berättade vad jag tycker och tänker. Anledning till detta var för att jag inte ville påverka dem med mina egna tankar eftersom det kunde ha påverkat resultatet. När intervjuerna var genomförda transkriberades dessa och analyserades. Jag hittade gemensamma teman som lärarna valde att ta upp, vilket gjorde att informanternas utsagor gick att analysera på ett enkelt sätt och koppla dem till Saids och Gardells teorier men även den tidigare forskningen. Anledningen till att undersökningen skiljer sig åt gällande utrymmet som informanterna fått är på grund av deras relevans för den föreliggande studien. I undersökningsdelen får Anton mer utrymme än de andra lärarna och det är för att Anton var mer öppen med att diskutera religion utifrån ett kritiskt sätt, som jag anser är viktigt. Jag är medveten om att det finns en problematik med denna typ intervjustudie, då även här som med den ovan nämnda öppna observationen kan vara att informanterna känner sig obekväma och inte vågar säga vad de tycker och tänker. Däremot har jag upplevt att intervjuerna har genomförts på ett fungerande sätt.

3.2 Orientalism

1978 utkom Edward Saids bok *Orientalism*.⁴⁵ Studien fungerar som en arkeologisk utgrävning i hur den västerländska självpresentationen har byggts upp. Genom att analysera den orientalistiska diskursens effekter visar studien att produktionen av kunskapen om orienten är förenad med produktionen av väst. Utifrån Saids position som västerländsk intellektuell och det som kan kallas för hans geo-biografiska situation som tilldelade honom klassificeringen ”oriental”, det vill säga palestinier som är uppväxt i Egypten, genomförde han en revolutionerande omläsning av västerländsk vetenskaplig skönlitteratur, konst och prosa. Där riktades läran om människans natur mot västerlandet där den förflyttades från centrum till periferin, det vill säga till utkanten.⁴⁶

⁴⁵ Mangas, E. *Orientalism*. 2016, s. 3

⁴⁶ Mangas, E. *Orientalism*. 2016, s. 3-4

Enligt Said har ordet ”Orienten” uppstått som en kontrast mot Occidenten, det vill säga Västerlandet. Människan har alltid delat upp världen i olika regioner där det finns egenskaper som skiljer sig från varandra (egenskaperna kan vara verkliga eller inbillade). Demarkationslinjen, det vill säga den fastslagna gränsen mellan öst och väst hade växt fram under årtal och det hade förekommit kontakter genom bland annat handel och krig. Det var dock under mitten på 1700-talet som det fanns två beståndsdelar i förbindelserna mellan Öst och Väst. Det ena elementet var en växande systematisk kunskap om Orienten i Europa som förstärktes av koloniala erfarenheter och ett intresse för det främmande och ovanliga. Det andra elementet var att Europa alltid befann sig i en styrkeposition. Förhållandet mellan den starke och den svaga kunde mildras eller döljas men det grundläggande förhållandet ansågs i Västerlandet som ett förhållande mellan en stark och en svag partner. Said hävdar att de uttryck som användes för att förklara detta förhållande var att Orientalen är irrationell, fördärvad, barnslig, ”annorlunda” medan europén är rationell, dygdig, mogen, ”normal”. Metoden som användes för att framställa förhållandet var att markera att orientalen levde i en annorlunda men genomorganiserad egen värld. Världen bestod av egna nationella, kulturella och kunskapsmässiga gränser och principer för inre sammanhållning.⁴⁷ Said fortsätter att förklara att kunskapen om Orienten skapar Orienten, orientalen och dennes värld genom att den kommer från en styrkeposition. Orientalen framställs som något man bedömer, studerar, avbildar och disciplinerar. I dessa fall innesluts och framställs orientalen inom strukturer som bygger på dominans.⁴⁸ Orientalismen är beroende av en positionsbaserad makt som medför att människor i väst kan ha olika former av förhållanden till orienten utan att behöva tappa övertaget, menar Said. Makten grundar sig i den västerländska hegemonin, vilken ger orientalismen uthållighet och styrka. Said tydliggör att hegemonin innebär att en del kulturella uttrycksformer får ett övertag i förhållande till andra som bidrar till ett kulturellt ledarskap. Hegemonin som stärker orientalismen innebär en dominerande europeisk identitet, ett ”vi” i förhållande till icke-europeiska identiteter och kulturer, ett ”dem”.⁴⁹

Sammanfattningsvis vill Edward Said visa en skillnad på ”vi” och ”dem”. Said menar att det har skapats föreställningar som framställer Orienten eller Mellanöstern, araben samt islam på ett sätt där västerlandet blir dess motbild, alltså på ett annat sätt. Västerlandet har fått mer makt

⁴⁷ Said, E. *Orientalism*. 2016, s. 113

⁴⁸ Said, E. *Orientalism*. 2016, s. 113

⁴⁹ Said, E. *Orientalism*. 2016, s. 70-71

och framställs därför som mer utvecklat och upplyst medan Orienten framställs som något som är outvecklat och är än idag bundet till historiska traditioner. Said menar att Orienten är en social konstruktion och den idén bygger på Michael Foucaults teori om att språket och de ord och begrepp som vi väljer att använda är sammanflätade med de föreställningar som vi tar för givet utan att reflektera.⁵⁰

3.4 Islamofobi

Den svenske religionshistorikern Mattias Gardell har skrivit *Islamofobi*. Det första som han tar upp i sin bok i prologen är fördomar om muslimer som förekommer i samhället. Fördomar som att muslimer skulle vara kvinnoförtryckare, våldsamma, terrorister, ett hot mot demokratin, yttrandefriheten samt mänskliga rättigheterna. Muslimer är framförallt främmande för Sverige, Europa och för Väst. Den som hör begrepp som ”islam” och ”muslim” får oftast upp bilder på kvinnor i niqab, självmordsbombare, stening, skrikande skäggiga män, bomber, etc. En muslim som är född i Sverige och aldrig har bott på ett annat ställe får ofta höra ”ta seden dit man kommer eller åk hem”.⁵¹

Islamofobi klargör en skillnad som är begreppshistorisk mellan å ena sidan antisemitism och rasism och å andra sidan homo-, xeno-, och islamofobi. Ordet antisemitism infördes 1879 som ersättning för judefientlighet. Rasism används i slutet av 1800-talet som namn på doktrinen om ”den franska rasens” makt. Homofobi och xenofobi infördes som en förbindelse i kampen mot förtryck och sociala orättvisor. Namnet islamofobi ska bidra till att stereotypa föreställningar om islam och muslimer synliggörs.⁵²

Gardell redogör för betydelsen av ”islamofobi” och menar att begreppet är så pass nytt att det blev markerat som felstavat år 2003 av Microsoft Word. Begreppet har funnits sedan 1920-talet och då användes det som en parallell till judofobi av franska intellektuella. Begreppet fick sedan sitt genomslag på 1990-talet då det användes för att namnge attityderna som var antimuslimska som rådde när kalla kriget var slut i det västerländska offentliga samtalet. Enligt Gardell är begreppet islamofobi problematiskt. Motviljan riktas inte mot islam som religion utan det riktas mot muslimer som människor. Islamofobi handlar om föreställningar om islam och om

⁵⁰ Said, E. *Orientalism*. 2016, s. 66-69

⁵¹ Gardell, M. *Islamofobi*. 2010, s. 9

⁵² Gardell, M. *Islamofobi*. 2010, s. 14-15

muslimer ska ansluta sig till samtalet om islam, bör de bekräfta det som sägs om islam annars ljuger de, menar en antimuslimsk utsaga.⁵³

Fobi kommer från grekiskans *pho'bos* och betyder fruktan eller skräck. Fobi symboliserar en rädsla för särskilda situationer inom psykologin. Rädslan kan vara irrationell, det vill säga att den är överdriven i förhållande till situationens farlighet. Gardell påpekar att det fanns olika uppfattningar och antaganden, ”kanskaper” om islam och muslimer bland Sveriges invånare innan ens någon muslim hade bosatt sig i landet. Den antimuslimska attityden växte inte fram som en reaktion på den muslimska invandringen efter mötet med muslimen utan den förekom tidigare än den muslimska närvaron. Rötterna till den nutida islamofobi går tillbaka till de föreställningar som fanns under bland annat de medeltida korstågen i Heliga landet och på Iberiska halvön, turkskräcken under tiden då Osmanska riket var en europeisk stormakt och den europeiska expansionen då europeiska stormakter koloniserade hela den muslimska världen. Dessa händelser lade grunden till dagens kanskaper om islam och muslimer.⁵⁴

⁵³ Gardell, M. *Islamofobi*. 2010, s. 12

⁵⁴ Gardell, M. *Islamofobi*. 2010, s. 45

4. Bakgrund

I detta avsnitt presenteras en bakgrund som behandlar religionsundervisningens utveckling från att ha varit en kristendomsundervisning från 1800-talet till att kallas för religionskunskap idag. Jag har valt att ha med två läroplaner, en från 1965 och den andra från 2011, vilket är den senaste. Anledningen till detta är för att visa på skillnaden som har hänt gällande innehållet i religionsundervisningen på 46 år och därför ligger fokus på religionsundervisningen för att få en insikt i hur religionsundervisningen har förändrats över tid. Detta har klart har präglat undervisningens syfte och centrala innehåll.

Sedan 1842 då den allmänna skolplikten infördes i samband med folkskolan, har kristendomsundervisningen haft en central roll i skolan. Syftet som undervisningen i skolan hade var att undervisa eleverna i luthersk kristendom som enbart var faktabaserade och där inget utrymme för egen reflektion gavs. 1919, genom borttagandet av Martin Luthers lilla katekes som obligatorisk litteratur, togs ett steg mot en skola som är religiöst neutral. Istället riktades undervisningen in på Bibeln och bibelns etik.⁵⁵

Ända in på 1960-talet hade de kristna värderingarna ett stort inflytande i svensk skola där man undervisade i kristendomskunskap och inte i religionskunskap. 1962 var året då den nya läroplanen började att verka som innebar att eleverna skulle få en undervisning om religion som inte enbart skulle handla om kristendomskunskap.⁵⁶

Läroplan för gymnasiet 1965

I läroplanen för gymnasiet 1965 stod det att religionskunskapens uppgift var att förmedla kunskap om innehållet som olika livsåskådningar har. Undervisningen skulle även förmedla kunskap om situationen i den egna tiden och ge en fördjupad kunskap om kristendomen och viktiga icke-kristna religioner. I läroplanen fick kristendomen mest utrymme då den presenterades under en egen rubrik. De centrala frågorna som skulle behandlas var gudstro, kristustro, människosyn, kristendom och samhälle, gudstjänstformer, bibeltolkningens problem. Även Icke-kristna religioner hade sin egen rubrik och de centrala frågorna som behandlades var gudstro, människosyn, religion och samhälle, gudstjänstformer samt hur

⁵⁵ Båge, S. *Sverige 1900-talet*. 2000, s. 125

⁵⁶ Båge, S. *Sverige 1900-talet*. 2000, s. 126

religionerna såg ut på 1960-talet. Syftet med undervisningen var att eleverna skulle få kunskap om värderingarna som framgick för moralen som fanns i hemmen, arbetsplatsen och politiken. Eleverna skulle även få förståelse för sin tids religiösa liv men även i olika delar av världen.⁵⁷

Läroplan för gymnasiet 2011

Den senaste läroplanen är från 2011. Här består religionskunskapen av tre delar. De heter religionskunskap 1, religionskunskap 2 och religionskunskap - specialisering. Det som är centralt för religionskunskap 1 är kristendomen, de övriga världsreligionerna, deras kännetecken och vad de har för uttryck för individer i samtiden i Sverige och i omvärlden. Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet är också centrala. De kunskapskrav som eleverna ska nå grundar sig i att eleverna ska utveckla förståelse för världsreligioner och livsåskådningar. Kunskapskraven är genomsyrade av analys, vilket är en förmåga som eleverna ska utveckla genom att redogöra för religionernas kännetecken, gudsuppfattningar, människosyn, etc. Religionskunskap 2 grundar sig i religionskunskap 1 men här behandlas fördjupade kunskaper i ämnet. Kursen behandlar exempelvis nyreligiösa rörelser och strömningar, privatreligiositet samt religioners och livsåskådningars betydelse för människors identitet.⁵⁸

⁵⁷ Läroplan för gymnasiet 1965, s. 197

⁵⁸ Skolverket, 2011

5. Undersökning och analys

I detta avsnitt presenteras de genomförda intervjuerna samt de två observationer som genomfördes under två lektioner. Lärarnas namn, stad och arbetsplats är fingerade.

Intervjuer

Åsa

Åsa är 40 år gammal och avslutade sin lärarutbildning i ämnet religionskunskap år 2004. Hon har sedan dess arbetat på en SIS-institution som lärare med tvångsomhändertagna ungdomar. Sedan två år tillbaka arbetar hon på en gymnasieskola som ligger i en tätort i Småland med cirka 1300 invånare. Åsa praktiserade inte utbildningen under de åren som hon arbetade på SIS-institutionen då ämnet religionskunskap inte ingick i hennes arbetsuppgifter. När hon väl började arbeta på den nuvarande gymnasieskolan, började hon att undervisa i ämnet religionskunskap.

När Åsa ska beskriva innebörden av att undervisa i religion hävdar hon att hennes stora passion är värdegrundsfrågor och att det som ingår i religionsämnet blir viktigt för att det handlar om normer, värderingar och möten mellan människor och identitet. Hon anser att dessa frågor är viktiga. Religionskunskap är därför ett viktigt ämne för henne och då blir värdegrundsfrågorna hennes utgångspunkt i hennes undervisning. Hon berättar att hon: ” [...] brinner mer för den delen i religionsämnet som kan kopplas till samhällsfrågor, aktuella samhällsfrågor. Det präglar min undervisning, så jag fokuserar på de delarna”.

När det gäller målen som är uppsatta enligt kursplanen anser Åsa att de inte är rimliga att uppnå eftersom det är mycket centralt innehåll i kursen, i förhållande till att det är en 50 – poängskurs. Det indikerar att lärarna måste göra prioriteringar då tiden inte räcker till för att hinna med alla delar. Dessutom är det sällan lätt att välja sådant som ska prioriteras. När Åsa ska planera sin undervisning brukar hon tänka att de flesta elever redan har repeterat grunderna i religion, både i mellanstadiet och högstadiet. Däremot antyder hon att eleverna som hon möter saknar mycket grundkunskaper, vilket gör att det är en ständig balansgång. Hon anser att man som lärare bör lyfta ämnet till något annat än vad som kännetecknar religionerna och samtidigt behöver man göra ämnet förankrat i vår tid här och nu och inte bara det historiska skeendet. Därför använder hon en del tid till att analysera samhällsfrågor som är kopplade till religionsämnet och

identitetsutveckling samt värdegrundsfrågor. Därmed får läraren in något nytt än vad eleverna har arbetat med tidigare.

Förkunskaperna hos eleverna skiljer sig åt beroende på vilken klass Åsa har. Anledningen till detta har ett samband med att de inte ser meningen med religionsundervisningen när de läser om religion, bedömer Åsa. ”Som kunskap glömmes man bort fortare om det inte finns något samband till vad det betyder och det är viktigt att man arbetar med sambandet mellan religioner och dess betydelse”. Det går även att se en skillnad på de skolor som eleverna har kommit ifrån, menar Åsa. Det går även att se tendenser till om det är ett ämne som prioriterats eller inte och det har förmodligen med lärarrollen på grundskolan att göra.

När det gäller islam, associerar hon religionen med fördomar och generaliseringar på grund av hur samhället ser ut idag. Åsa upplever att hennes elever tror att islam är en och samma sak överallt i världen. Eleverna tänker mycket utifrån religion i mötet med andra kulturer och då finns en del fördomar, menar hon. Vidare anser hon att alla lärare inte vågar tala öppet om de fördomar som finns i samhället. Anledningen till det kan vara att lärarna är konflikträdde och att de har en rädsla för hur de ska formulera sina yttranden. Yttranden kan leda till att de tolkas på ett felaktigt sätt och att det då uppstår en risk för kränkning i klassrummet. Hon hänvisar även till att det finns en viss grupp av elever som har mycket fördomar men att de håller den typen av fördomar inom sig. Hon betonar hur viktigt det är att som lärare våga lyfta fördomarna som kretsar i klasserna och i samhället:

Jag tycker att utgångspunkten är att hitta fördomarna och lyfta dom och resonera kring dem. Därför tycker jag att det är bra att börja med att hitta definitionerna av just religion och religiositet så jag börjar alltid med att gå igenom ”vad är religion?” och ”vad är religiositet?” där jag låter eleverna göra en analys och det tycker jag är väldigt viktigt då islam bland annat framställs på ett stereotypiskt vis, bland annat i tidningar som man sedan diskuterar på arbetsplatser men även hemma vid matbordet. Islam är ett väldigt laddat ämne.

Tiden som Åsa lägger på islam skiljer sig från tiden som hon lägger på de andra religionerna då islam upptar mer tid. Orsaken till detta är för att islam är aktuellt i nuläget. Hon menar även att islam ligger oss nära i kulturmötet då man möter muslimer dagligen i det svenska samhället i jämförelse med hinduism och buddhism. Hinduism och buddhism ligger långt bort och det blir svårare att ”känna” med religionen eftersom det inte finns lika många synliga hinduer eller

buddhister som muslimer i samhället. Dessutom är islam ett kontroversiellt ämne idag som man hör mycket om på nyheterna och bland människor med tanke på flyktingströmmarna som har inträffat. Av den orsaken anser Åsa att det är viktigt att få igång diskussioner som berör detta i klassrummet.

Åsa anser att det är oerhört viktigt att betona religion och religionens betydelse. Religionen är en del av en människas liv och hon tycker att det är viktigt att diskutera begreppen religion och religiositet. Det är viktigt att försöka visa vad religion betyder för en viss typ av människa och att det kan ha olika betydelser för en annan människa.

Det som religion betyder för mig behöver inte betyda samma sak för någon annan. Därför anser jag att det är viktigt att elever får göra olika analyser och jag brukar gå igenom en analys av just kvinnan i islam där eleverna får göra olika övningar där de ska analysera vissa lagar som finns i olika länder gällande slöjan till exempel.

Vidare, diskuterar Åsa läroplanen och menar att det är en tolkningsfråga i vad som står i den. Därför tolkar lärare den olika och väljer ut innehåll själv, vilken skiljs åt lärare emellan. Åsa fördjupar sig inte i den historiska bakgrunden gällande islam eftersom hon anser att det är viktigare att ta upp hur religionen ser ut idag och det är sådana frågor som hon tar upp i sin undervisning. Hon berättar även att det finns olika grupper av klasser där somliga är mer intresserade av sådana typer av frågor än andra, exempelvis samhällsklasser. Eftersom eleverna går i en samhällsklass faller det sig mer naturligt för Åsa att fokusera på samhällsfrågor som rör islam och andra religioner.

Vid diskussioner om islam med klassen, finns det en tendens till att laddade frågor uppstår. Frågorna kan då bli svåra att diskutera. Ett exempel som Åsa ger är diskussion kring hedersförtryck, särskilt när man vet att det finns någon i klassen som är utsatt eller har varit utsatt för det. Uppgiften som läraren har då är att finna en lösning på hur man ska ta itu med sådana frågor så att inte eleven ska känna sig utsatt i diskussionen eller känna sig kränkt på något sätt. Å andra sidan anser Åsa att det är bra att tala om sådant också när man har en elev som är utsatt för hedersförtryck eller har varit det i klassen eftersom eleven på så vis får en möjlighet att höra vilka lösningar det finns på hedersförtryck och att eleven eventuellt känner en lättnad och hittar en lösning på sin situation på bästa sätt. Det är viktigt, menar Åsa att ständigt känna efter stämningen och ha en fingertoppskänsla med klassen då man ska prata om laddade teman.

En sak som Åsa tycker är viktigt att poängtera när islam diskuteras är att kunna definiera moderna och förmoderna samhällen samt urskilja religion och kultur.

En del saker som händer runt om i världen där man anklagar muslimer för något dåligt bara för att det är ett land där många muslimer bor i, måste man försöka förklara att det handlar inte om religion, det handlar om andra saker. Därför är det viktigt att kunna skilja mellan ett modernt och förmodernt samhälle samt religion och kultur.

Slutligen berättar Åsa att hon ständigt försöker att så ett frö i eleverna som förhoppningsvis kan nyansera deras bild något av religionen. Däremot menar hon att det är väldigt viktigt att man som lärare inte går i försvar i något håll. Hon menar att om en elev exempelvis skulle säga en fördom om islam, brukar hon lyfta fördomen i helklass och ge eleven möjligheten att förmedla argument för fördomen. Åsa själv ställer sig inte i något försvar mot argumentet utan låter eleverna i klassrummet diskutera högt där någon annan elev kan komma med ett motargument. Det finns en risk med att tala om för eleven att den har fel och försöka försvara islam istället eftersom det kan leda till att elevens fördomar förstärks. Det går inte att förutspå vilket håll det kan gå åt men därför anser Åsa att det är väldigt viktigt att våga prata om sådana fördomar genom olika analyser då analys är en del av kursen och den är väldigt viktig.

Anton

Anton är 32 år gammal och har arbetat som lärare i fyra år. Han arbetar på en högstadieskola i Jönköpings län och undervisar i SO.

Anton har läst 90 högskolepoäng i religion och har gymnasiebehörighet. När han berättar om sin lärarutbildning verkar han missnöjd då han menar att lärarutbildningen borde varit mer seriös än vad den verkade. Han påstår att det fanns lärare på högskolan som hävdade att didaktik inte var ett roligt ämne och därför ska de inte gå igenom didaktik. Hade Anton vetat att religionsämnet såg ut på det viset på den skolan var han studerade, skulle han inte läsa det. Han förklarar:

Det är ointresserade lärare, de ville mest hålla på med sin forskning och de tog bort det roliga i religion. Det roliga är att du har fyra ämnen om du undervisar i grundskolan. Du har geografi, religion, historia och samhällskunskap. I nian brukar eleverna faktiskt kunna koppla ihop alla dessa fyra ämnen och se mönster över hela världen. Det lyckades lärarna på universitetet förstöra för en.

Anton menar att eleverna som han har träffat har bra koll på kristendomen och islam men saknar kunskaper i de övriga religionerna. Han tror att det beror på mellanstadiets läroplan där han menar att det inte står utskrivet att de övriga religionerna ska behandlas. Han tror att majoriteten av hans elever skulle säga att de inte känner igen andra religioner än islam och kristendomen, förutom om det finns en elev som är hindu eller buddhist, dock är det inte många i Sverige som är det.

Anton brukar lägga fyra veckor på islam i sin undervisning och det är endast de i årskurs åtta som har islam på grund av att de läser två block. Under höstterminen läser eleverna samhällskunskap och geografi, sedan läser de religion och historia under vårterminen. I sjuan börjar de med judendomen och kristendomen där eleverna får skriva ett prov som berör båda religionerna. På liknande sätt arbetar han med hinduism och buddhism eftersom dessa två är sammankopplade. Islam däremot är en monoteistisk religion som har samhörigheter med kristendomen och judendomen men särskiljer sig ändå i stort och därför behandlas islam i ett eget arbetsområde.

Anledningen till att islam skiljer sig från de övriga religionerna är för att islam är ett känsligt ämne idag. Som lärare, menar Anton, måste man vara noga med hur man uttrycker sig. Sverige är idag ett mångkulturellt land och det finns minst två muslimer i varje klass, det är så på den skolan var Anton arbetar i alla fall och skolan har cirka 600 elever. Utövningen av religionen skiljer sig åt elever emellan. Islam behandlas inte annorlunda då Anton anser att en religion är en religion, oavsett om det är judendomen, kristendomen, hinduism eller buddhism. Däremot finns det saker som man kan fastna på och diskutera dessa med eleverna, menar Anton.

Ta exempelvis att Muhammed pratade med Gud om att man ska be femtio gånger om dagen och Gud sa "nej". Muhammed sa sedan att man ska be fem gånger och då sa Gud "javisst". Då är Gud världens sämsta förhandlare helt plötsligt. Det är likadant om vi tittar på hinduism med reinkarnationen. Om man återföds till en rätta så får du inte veta vad du gjorde i ditt förra liv som gjorde att du blev återfödd till en rätta. Dessa dumheter som finns i religionerna får du peka ut i alla religioner.

Anledningen till att Anton pekar ut sådana saker är för att han vill att eleverna ska se att sådana märkligheter finns överallt. När det gäller islam måste man vara extra tydlig med att förtydliga dessa och diskutera dem på grund av att läget inte ser bra ut idag med många

terrorgrupper som säger sig göra sin verksamhet i islams namn. Där får man vara väldigt noga med att påpeka att det inte är islam, det är en fundamentalistisk och extremistisk syn på saken och det är en feltolkning. Det går att göra en jämförelse med korsriddarna i kristendomen. Detta påpekar Anton för att han hör vad elevernas föräldrar pratar om hemma genom vad eleverna säger på lektionerna. Han menar att en 14-15 åring inte framför sina egna åsikter som de själva står för utan istället framför hen åsikter som kommer hemifrån.

Anton anser att det är viktigt att visa eleverna vilken ställning man själv har som lärare. Han är tydlig med att berätta för sina elever att han är ateist och inte tror på någon Gud. Han anser att det är viktigt att provocera eleverna en aning eftersom det leder till att deras tankemönster bryts och de kan utvecklas som individer. Anton brukar dela med sig av sina egna åsikter om saker och ting. När han skulle ha en lektion där enbart sex elever dök upp av 20 för att de var på konfirmationsresa, talade Anton öppet att han misstänkte att majoriteten av de som konfirmerades gjorde det enbart för presenternas skull och inte för att konfirmera dopet. Han har berättat om sin egen konfirmation där hans mamma först tvingade honom att konfirmera sig och sedan ändrade sig och sa att han inte behövde. Han konfirmerade sig ändå för presenternas skull men han menar att han inte är kristen för det.

När Anton undervisar i islam framkommer det fördomar och förutfattade meningar om att islam skulle vara en kvinnoförtryckande religion. Då väljer Anton att visa suror från Koranen som eleverna ska få analysera och tolka själva som behandlar slöjan. Han brukar diskutera journalisten och författaren Ingrid Carlqvists utlåtande som han själv citerar:

”Kvinnor i islam bär hijab eller slöja för att trycka ner västerländska kvinnor, för att visa att vi är bättre än er. Ni går runt och visar håret som horor”. Anton menar att han aldrig har tolkat Koranen på det viset och brukar kontra detta uttryck med gamla bibelcitater. Bibeln är en ständig källa till funderingar till hur Sverige ser ut idag och hur Sverige har sett ut för flera hundra år sedan, menar Anton. Han upplever att eleverna har funderingar kring slöjan men den har blivit normaliserad i samhället och därför har han även märkt att funderingarna har avtagit en aning. En slöja är inte på något sätt mer märklig än ett kors runt halsen eller en davidsstjärna. ”Som lärare måste man hela tiden normalisera det. Det tror jag är rätt väg”.

När Anton undervisar om islam anser han att det är viktigt att betona de fem pelarna i islam eftersom de är grunden för religionen. Bönen börjar med orden ”Gud är störst”, vilket Anton tolkar som ett kärleksbevis till sin Gud och religion. Eleverna ska även lära sig skillnader

på vad terrorgrupper uttalar sig för att vara och vad de förvisso är i praktiken. Detta ska de lära sig för att de inte ska lära sig att terrordåden är muslimers fel.

När det gäller planeringen för undervisningen i islam försöker Anton hinna med allt som står i kursplanen och läroplanen. En lärare kan tolka läroplanen fritt och planera sina lektioner hur hen vill. Det han fokuserar främst på är dock de förutfattade meningarna som eleverna har om islam och de som utövar islam. Han påstår att det har blivit värre sen flyktingkrisen eftersom nyheterna väljer att exempelvis skriva om ensamkommande pojkar som säger att de har en ålder som de egentligen inte har och begår våldsbrott.

Ja det kanske är en av hundra som gör det. Det är ändå det som syns i tidningen. Att jag hade en elev som kom för fyra år sedan och tog sommarjobbet mellan åttan och nian och jobbade på McDonalds för att lära sig bättre svenska, det är ingen som vill köpa den tidningen. Vi vill läsa det som är hemskt och då tar man upp det värsta och det har gjort att man sitter vid matbordet och hör någon i familjen säga något om muslimer.

Det är en utmaning att slå hål i fördomarna anser Anton. Han försöker alltid lyfta dem men det blir samtidigt svårt med tanke på att det finns en muslim i varje klass som han inte vill kränka. När han undervisar om våldsamheter som görs i islams namn brukar han alltid jämföra med de andra religionerna och de våldsamheter som begicks i de religionerna. Han anser att det är viktigt att påtala att våldsamheter har funnits i alla religioner och att det inte går att dra alla över samma kam.

Anton anser att det är väldigt viktigt med religionskunskap i skolan eftersom det dels förklarar vår historia, samhällssituation, hur ett land byggs upp och vilka lagar som gäller i det landet. Dels förklarar det vår människosyn och våra rädslor. Han menar att vår rädsla är så stor att den tar överhanden och det är då man gör ett utlåtande att man inte tycker om muslimer.

Anton är noga med att säga i början av religionsavsnitten att han inte tycker om religion över lag. För honom spelar det ingen roll vilken religion man pratar om eftersom han inte tror på något. När han får frågor från eleverna om vad han tror på så säger han ”jag tror inte på någonting. När du dör så dör du”. Han anser att det är en bra ingångspunkt till undervisningen om religion då eleverna befinner sig i den åldern där de tänker på döden

som en naturlig fas i livet. Han påstår att detta hjälper eleverna att bryta sina tankemönster och få andra perspektiv på saker och ting. Provokation fungerar inom religion och han har ett exempel när han hade ett etik- och moralavsnitt med eleverna. Då hänvisade han till Peter Singer som menade att en griskultings liv har mer värde än ett foster och det höll Anton med om. Han försvarade sin ståndpunkt inför klassen då klassen hade en negativ reaktion på det utlåtandet. Anledningen till att han höll med utlåtandet var för att eleverna skulle bryta sina tankemönster.

När det gäller tidsspännet i religionsundervisningen anser Anton att tiden inte räcker till. Likaså när det kommer till deras förkunskaper. Han önskar att det fanns moskéer och synagogor i staden som man kan göra studiebesök till. Detta hade gjort att elevernas bild av de olika religionerna hade blivit större. Hade de fått vara med under en gudstjänst tror han att deras fördomar hade minskat men i annat fall hade de förstärkts, främst i islam då män och kvinnor inte sitter tillsammans i en moské exempelvis. Förkunskaperna består oftast i form av att eleverna känner till ord och begrepp som halal, haram, IS och Allah Akbar.

Han låter eleverna skriva på tavlan vad de kan om islam och sedan ha diskussioner utifrån vad de kan och vad han lär ut. Det har hänt någon gång att en elev som är muslim har menat att det han precis lärde ut inte stämmer med hur de gör i hans familj. Då får eleven möjlighet att förklara hur de gör. När Anton undervisar i islam gör han det utifrån en generell uppfattning och sedan visar han på att dessa uppfattningar skiljer sig från land till land.

Stina

Stina är 25 år gammal och har arbetat som utbildad gymnasielärare i ett år. Hon har läst religionsvetenskap som sitt första ämne, vilket motsvarar 120 högskolepoäng. Hon har gått den senaste lärarutbildningen som har sin utgångspunkt i Lgy11 och utbildade sig mellan åren 2013-2017.

Utöver religion har Stina läst 90 högskolepoäng i historia och menar att man får en bättre förståelse för människan genom båda ämnena och därför är religionsämnet ett väldigt viktigt ämne för henne. Genom religionskunskapen gynnas mångkulturen i klassen. ”Att lära om varandras religioner bidrar till en ökad förståelse för klasskamraterna”, anser hon.

Hon menar att ämnet islam är särskilt viktigt idag då media lägger ett stort fokus på konflikter som har en stark religiös anknytning till bland annat kriget i Syrien. Där finns det extremister

som uttrycker att de står för den sanna tolkningen av religionen islam, anser hon. Dessa konflikter betraktar hon som är viktiga att samtala om med eleverna så att det går att visa på olika tolkningar av Koranen och islam. Islamundervisningen uppfattas som ett, i förhållande till övriga skolämnen, kontroversiellt ämne som flera lärare på skolan tycker att det är svårt att undervisa i. Därför bedömer hon att det är viktigt att man som lärare tar upp den historiska bakgrunden.

Religion är förknippat med fördomar, stereotyper och är lätt att religionsämnet blir generaliserat. Islam förknippas med extremister exempelvis. Religion är dessutom extremt individuellt och det är svårt att möta alla elevers uppfattningar om ämnet, förkunskaper och dylikt. För att inte trampa någon på fötterna tenderar lärare att oftast hålla sig inom det som är accepterat och får tala för att det är en generaliserad bild som inte motsvarar den individuella.

När Stina talar om målen för Religionskunskap 1 tycker hon att religionskunskap 1 förvisso är en 50 poängkurs som flera skolor drar ut över ett helår med en lektion i veckan. Därför har religionskunskapen en tendens att falla i glömska hos eleverna på grund av det enorma hoppet mellan lektionerna. Övriga friluftsdagar och dylikt ställer även till det för undervisningen. Därför kan man inte beta av det centrala innehållet och ha kunskapskraven som en mall där varje punkt för sig ska motsvara ett arbetsområde eller finnas med, därför brukar hon blanda och trycka in kunskapskrav och centralt innehåll. Hon uttrycker att religionskunskapen skulle likaväl kunna heta etik eftersom det går att få in olika kunskapskrav och centralt innehåll under punkten. Lärare måste sluta med att se det centrala innehållet som en lista där varje punkt för sig ska betas av, poängterar hon. Det centrala innehållet är dessutom riktlinjer som kan följas. Eleverna ska bedömas utifrån förmågorna som förekommer i kunskapskraven där eleverna ska analysera, reflektera, diskutera, etc. Dessa förmågor går att blanda och på så sätt går det att täcka mer av undervisningstiden och det möjliggör att allting kan hinnas med.

Stina berättar om sin uppsats som hon själv skrev när hon läste lärarutbildningen. Hon försökte ta reda på hur mycket plats kristendomen fick ta i religionsundervisningen, då Sverige har ett kristet kulturarv. Hon jämförde styrdokumentet för åk 7-9 med religionskunskap 1. Det visade sig att trots att de fem världsreligionerna benämns som världsreligioner, står det om det kristna kulturarvet som en del av den demokratiska värdegrunden lärare ska förhålla sig till. Kristendomen står även konkret utskrivet i styrdokumentet för åk 7-9, vilket tyder på att kristendomen tekniskt sätt kan få större utrymme i religionsundervisningen. Istället för att särhålla religioner, undervisar hon snarare i block. Stina har undervisat utifrån de abrahamitiska

religionerna och dragit likheter och skillnader emellan dem. Hon byggde upp arbetsområdet utifrån en personkultur där Abraham, Mose, Jesus och profeten Muhammed fick vara grunden i arbetsområdet. Emellanåt har hon frågat vad eleverna är intresserade av inom ämnet och sedan byggt upp arbetsområdet utifrån elevernas egna intresseområden, innan hon har planerat ett arbetsområde. Islam generellt är ett ämne som hon upplever vara svårt och känsligt. För att undvika de känsliga spåren brukar hon förankra islam i övriga religioner eller genom historiska byggstenar.

Religion är extremt individuellt, även om grunden inom religionen är densamma och de flesta känner till den så är religion så nationellt och kulturellt betingat. Traditioner och seder är bundet till familjen, landet eller kulturen.

Stina upplever att man som lärare måste bekämpa fördomar och stereotyper när man undervisar om islam jämfört med övriga religioner. Hon besitter en rädsla och tror att många andra lärare också gör det i att bli klassade som islamofober. De behöver även ständigt kämpa mot medias bild och framställning av religionen islam och hon anser att lärare måste visa för eleverna att det som media väljer att framställa är ytterligheterna och inte islam generellt. Det som har uppmärksammats mycket på den sista tiden har varit IS och flera av eleverna har varit särskilt intresserade av deras framtoning, berättar Stina. Detta oroade henne särskilt då islam tenderar att svartmålas genom IS frammarsch. Därför arbetade de med IS historiska bakgrund, både nationellt och historiskt som de sedan jämförde med de centrala fem pelarna inom islam för att se om det finns likheter och skillnader mellan dem. Därefter tog de dessa likheter och skillnader och jämförde med medias bild av islam och IS. Detta gjordes dels för att eleverna skulle få en uppfattning om hur media vinklar och vrider saker och ting eftersom de också gör ett urval. Dels gjordes det även för att försöka få sig en inblick i vad som är religion och vad som är annat (ytterlighet) exempelvis.

Erik

Erik är 63 år gammal och blev klar med sin lärarutbildning 1981. Han har arbetat med både undervisning, som skollärdare och skolbibliotekarie där han framförallt har undervisat i So-ämnen men även i svenska. Han har läst 1,5 år religionsvetenskap dock såg utbildningen annorlunda ut på 70- och 80-talet eftersom det var mycket koncentration på kristendomen. Idag anser han att religionskunskap är religionskunskap och inte enbart kristendomskunskap som det var när han blev färdigutbildad.

När jag kom ut som lärare så var det en kristendoms-kunskap plus en orientering kring andra religioner men det har blivit mer och mer att man har religionerna jämbördiga. Förhållningssättet mot religionerna är ganska annorlunda. Nu undervisar man inte ”i” religionerna utan ”om” och ”kring” religionerna. Så den konfessionistiska biten i religionsundervisningen är helt borta.

Idag arbetar han på en högstadieskola som ligger i en tätort i Småland med cirka 1300 invånare där han undervisar i SO. Det ämne som Erik tycker är viktigast i skolan är religionskunskap. Genom religionskunskapen förstår människor varandra mer eftersom vi lever i ett mångkulturellt samhälle. Erik menar att Sverige idag har nästan lika många utövare i islam som kristendomen och därför är det viktigt med kunskap kring religionerna. Idag lägger Erik mer tid på världsreligionerna än vad han gjorde för ett antal år sedan eftersom han anser att det är ett så pass viktigt ämne idag.

När det gäller kunskap om religionerna berättar Erik att han har en djup kunskap gällande kristendomen men att den brister en aning angående de andra religionerna. När det gäller islam berättar han att han vet en del av det som står i Koranen och hur den är uppbyggd. Dock tycker han att det är ett svårare område än exempelvis gamla och nya testamentet i bibeln. När han läste religionskunskap hade de gamla och nya testamentets exegetik som de läste mycket om. Koranens skrifter berörde de nästan inte.

När Erik talar om sina elever och deras religionsuppfattning berättar han att många elever i skolan är kyrkligt aktiva. Mycket av det som hör hemma kring kristendomen är vardagsgodt för dessa elever. Dock har skolan fått många elever med invandrarbakgrund som kan en del om koranen vilket gör att den privata kunskapen kompletterar det som meddelas i skolan, anser Erik. Islam nämns i sjuan och i åttan men det är i nian som islam får mest utrymme av världsreligionerna. Islam är en religion som blir framställd på ett negativt sätt i media, anser Erik. Därför försöker han lyfta fram positiva saker som finns inom islam men som lärare får man inte blunda för framställningarna av religionen som de ser ut i tidningar. De negativa bilderna måste man tala om med sina elever och förklara att många saker som görs i islams namn inte har något med islam att göra, som han ser på det. ”Jag menar exempelvis en rörelse som IS. Det är inte en rörelse som på något vis kan grundas i det som står i Koranen eller Koranens budskap”. Han anser att IS är en kriminell organisation som försöker rättfärdiga en del saker genom att hänvisa till Koranen. Detta är hans personliga åsikt, vilket han är noga med att betona. I grund och botten anser han att islam är en religion som står för mycket tolerans och att det finns människor som har missuppfattat saker som finns i Koranen, exempelvis heligt

krig. Han tycker att Koranen istället förespråkar mycket tolerans gentemot bokens folk. Bokens folk är kristna och judar och det står klart och tydligt i Koranen att det är våra bröder, markerar han.

Eriks islamundervisning skiljer inte åt innehållsmässigt från de övriga religionerna. Däremot anser han att det finns en del saker i islam som han har svårt för. Ett exempel är Sharia-lagarna, vilket är en slags tolkning av Koranens budskap. Han ställer frågan ”Har man lyckats med den tolkningen?” Han stödjer inte Sharia-lagarna utan tar avstånd från dem helt och hållet och detta diskuterar han även med sina elever. Nyligen var det tal om att Brunei ville införa Sharia-lagar för alla muslimer dock inte för andra trosinriktningar. Detta tydde på att muslimer ska dömas utifrån ett sätt medan en kristen ska dömas utifrån ett annat, vid brott. Detta tar Erik avstånd från helt då han anser att en viktig princip är att alla ska vara lika inför lagen.

Han berättar vidare om att det finns olika tolkningstraditioner. Han har besökt några moskéer i Sverige och uppmärksammade att företrädare brukar göra olika tolkningar gällande islam. Därför är han försiktig med att tala om för sina elever att ”så här tycker man inom islam”. Han ser dock att många elever har en så kallad köksbordsuppfattning om vad islam är, vilket inte är smickrande. En negativ bild som eleverna har gäller kvinnosynen i islam där eleverna menar att kvinnan är förtryckt. Denna bild försöker Erik att vända genom att dra parallellen till Martin Luther. Han hade inte heller en positiv kvinnosyn och därmed visar det sig att det inom kristendomens historia också har funnits frågetecken gällande denna. Han anser att det är viktigt att betona religionernas rötter och var de kommer ifrån. Varje religion har sitt ursprung i en särskild tid då förhållandena såg olika ut i jämförelse med idag. Idag utgår lärare från vår tids religion, menar Erik. Därför är det viktigt att som lärare förhålla sig till det som historien har uppnått, vilket är att män och kvinnor är jämställda.

Mikaela

Mikaela är 32 år gammal och har arbetat som SO-lärare i årskurs 7-9 i fyra år. Hon har läst 120 högskolepoäng i religion och blev färdigutbildad 2014. Skolan som hon undervisar på ligger på en ort i Jönköpings kommun där det bor cirka 1500 invånare. Skolan har cirka 215 elever fördelat på nio klasser.

Religionskunskap har en stor betydelse för Mikaela. Hon anser att religionskunskapsundervisning innebär att sprida kunskap om olika religioner och andra

livsåskådningar. Det innebär även att man som lärare breddar elevernas kritiska tänkande. Eleverna får även en förståelse för människors olikheter och bakgrunden till dessa. Genom att eleverna erhåller en sådan förståelse, skapas ett samhälle då människor har respekt för varandras olikheter. Hon poängterar att det även är viktigt att arbeta med etik och moral för att kunna analysera dilemman med hjälp av olika teorier. Sverige är idag ett mångkulturellt land, vilket innebär att religionskunskapen bidrar till att okunskapen som många har gällande andra religioner än kristendomen minskar. Genom kunskap om andra människors livsåskådningar ökar även toleransen till det som anses vara annorlunda mot den egna normen. ”Man behöver inte döma ut allt som är annorlunda från den egna normen. Vi kan istället respektera varandras olikheter”, menar hon.

Religionskunskapen bidrar även till att fördomar som cirkulerar minskar, tycker Mikaela. Genom att låta eleverna diskutera och analysera de fördomar som finns, utvecklar de ett kritiskt tänk.

Idag cirkulerar det mycket ”fake news” vilket gör att det är viktigt att få eleverna att vara källkritiska i det man får till sig. Jag tycker att det är viktigt att visa eleverna att bara för att en viss grupp inom en religion agerar på ett radikalt sätt eller har radikala åsikter betyder inte det att man kan dra alla över en kam, för denna grupp kan utgöra en minoritet medan resterande del av religionens anhängare inte har dessa åsikter.

Mikaela anser att målen för religionskunskapen är rimliga att nå men att det även beror på vilka förkunskaper eleverna har. Ibland har hon haft en klass där förkunskaperna varit tunna vilket har gjort att mycket av undervisningstiden har tillbringats på att repetera sådant som de redan har läst tidigare. Detta medför att tiden inte räcker till för att eleverna ska kunna arbeta och att visa att de klarar målen. För att eleverna ska uppnå målen, brukar hon arbeta med kunskapskraven genom att kombinera olika kunskapskrav. Däremot finns en risk att de inte hinner fördjupa sig i någon religion. När hon undervisar i islam brukar hon lägga fyra veckor på religionen. Islamundervisningen skiljer sig från de andra världsreligionerna då hon slår ihop judendom och kristendom och sedan hinduism och buddhism. Islam får ett helt eget område och detta beror på att judendomen och kristendomen är sammankopplade, likaså de cykliska religionerna. Islam är även den religion som många av hennes elever har många fördomar och åsikter om. Elevernas förkunskaper om islam grundar sig i vad media

förmedlar, vilket är på ett negativt sätt, anser Mikaela. Detta ser Mikaela som något positivt däremot. Hon berättar:

Absolut att elevernas förkunskaper ibland är av fientlig och fördomsfull karaktär men jag tycker att det bara är bra. Man kan få igång eleverna mer och analysera och diskutera ämnet mycket lättare vilket också gör att man kan slå hål på fördomar och öka deras kritiska tänkande kring saker som de hör.

När Mikaela samtalar om islam med sina klasser brukar de diskutera kvinnans ställning, mänskliga rättigheter, etc. Dessa diskussioner är sådana som eleverna är mest intresserade av har hon uppmärksammat. De mänskliga rättigheterna brukar genomsyra hela religionsundervisningen då hon exempelvis brukar ta upp dem när de samtalar om det indiska kastsystemet. Hon upplever att hennes elever har tankar om att kvinnan i islam är förtryckt och att de kopplar terrorism till islamistiska grupper. Några av hennes elever har ibland uttryckt att majoriteten av muslimer är terrorister. Skyldigheten som lärare har är att visa på det motsatta, betonar hon. Det är viktigt att förmedla hur en muslim lever, dess traditioner, de fem pelarna för att eleverna ska få en större förståelse kring hur religionen påverkar individen och samhället.

Observationer

I detta avsnitt presenteras observationerna. Det är två observationer som är gjorda i samma klass. Klassen är yrkesförberedande som består av 19 elever som går tredje året på gymnasiet. Det är en homogen grupp som består av enbart killar.

Lektionsobservation 1

Lektionen startar klockan 13.00 och är en timme lång. Eleverna börjar strömma in och jag står längst fram i klassrummet med läraren som har fått igång sin PowerPoint. På den står det ”Koranen-boken från Gud”. Det är 16 av 19 elever som har dykt upp på lektionen. Läraren börjar lektionen med att samla in samtliga mobiltelefoner och berättar skämtsamt att jag är ny elev i klassen. Eleverna blir smått förvånade och en av dem säger ”Vad roligt att ha en tjej i klassen. Det är synd att du börjar så sent dock”. Jag skrattar smått och presenterar mig för klassen och berättar vad jag i själva verket har för motiv med besöket. Därefter sätter jag mig längst bak i klassrummet och observerar lektionen.

Läraren börjar med en repetition av föregående lektion där eleverna berättar att de gick igenom de fem pelarna och att dessa fem pelare är grunden för islam. Sedan fortsätter läraren att föreläsa om islams heliga skrift, koranen. Hon berättar bland annat att Koranen är Guds sanna budskap till människorna och innehåller 114 suror och innehåller levnadsregler och religiösa frågor.

Nästa bild i PowerPointen handlar om de viktiga delarna i islams lära där man pratar om Muhammeds sunna. Sunna betyder vana och den bygger på Muhammeds utsagor och handlingar, alltså hur han levde. Berättelserna om hans vanor kallas hadither. Dessa skrevs ner av hans anhängare, berättar läraren.

Därefter kommer de in på sharialagarna och läraren frågar eleverna om de vet vad sharia är för något. En elev säger: ”Det är väl sådana lagar som står i Koranen, exempelvis att man ska döda en kvinna som är otrogen mot sin man”. Några andra elever häpnar då och säger ”så sjukt”. Läraren berättar då att sharia är ett rättssystem som genomsyrar ett helt samhälle. Sharia bygger på Koranen och tolkningarna av haditherna. Hon berättar att Iran är ett land som styrs helt av sharia, exempelvis ekonomin. Sedan berättar hon att det främst är shia-muslimer som följer sharia-lagarna och att sunni-muslimer gör det i mindre utsträckning. Iran är bebott av shia-muslimer, därav förklaringen till att Iran genomsyras av sharia. Läraren berättar även för eleverna att muslimer först följer koranen sedan sunna och sist sharia. Om man inte hittar svaren i varken koranen eller sunna, går man till sharia. Vissa hävdar, menar hon, att den handlingen man söker svar för och inte hittar är fel handling. Exempelvis om svaret för konsekvensen av otrohet inte står skrivet i varken koranen eller sunna, inrättas en regel i sharia som innebär att straffet blir stening. Läraren förklarar även att sharia ser olika ut i olika länder och att det är de religiösa ledarna som bestämmer vilka hadither som ska praktiseras.

Vidare pratar läraren om mannen och kvinnan i islam och berättar att den traditionella uppfattningen är att män och kvinnor är jämställda inför Gud men att deras rättigheter i familjen och i samhället skiljer sig åt. De är lika mycket värda men har olika plikter och roller där kvinnans plikt är att ta hand om barnen medan mannens är att försörja för familjen.

Läraren kommer även in på äktenskapet. Hon påpekar att en vanlig åsikt bland många muslimer är att en muslimsk man får gifta sig med en icke-muslimsk kvinna medan kvinnan inte får gifta sig med en icke-muslim. Detta anser en elev inte är rättvist och att det visar på att män och kvinnor inte är jämställda inför Gud då mannen får mer privilegier. Läraren svarar med att det är en bra iakttagelse som eleven har gjort och hon berättar att många muslimer anser att den

muslimska mannen ska vara den som leder familjen och att det är hans plikt att lära barnen om islam och hur man ber, etc. När en muslimsk kvinna gifter sig med en som inte är muslim så är det lättare att hon kommer längre ifrån islam. Två elever reagerar på detta och anser att det inte behöver vara fallet. En av eleverna argumenterar för att mannen likaväl hade kunnat komma närmare islam, att allting handlar om en ömsesidig respekt gentemot varandra. Läraren svarar att allting är en tolkningsfråga och att hon själv tror att det även beror på hur djupt troende man är som person och hävdar även att båda reglerna är omdiskuterad bland muslimska auktoriteter.

Den sista bilden som visas i PowerPointen behandlar skilsmässan inom islam. Den tar upp att skilsmässa är tillåtet men bör undvikas. I den står det även att om en man uttalar sin önskan om skilsmässa vid tre tillfällen, upphör äktenskapet. Äktenskapet upphör också om båda makarna är överens, om de äktenskapliga plikterna inte uppfylls eller om kvinnan kan bevisa att mannen är otrogen. En elev räcker upp handen och frågar: ”Så en man kan skilja sig direkt utan att bevisa att hans fru varit otrogen om det är hans skäl?” Läraren svarar att det är betydligt lättare för en man att skilja sig än vad det är för en kvinna. Hon förklarar att detta grundar sig i att mannen ska försörja för kvinnan. Om kvinnan väljer att skilja sig, måste hon fransäga sig sin mahr. Mahr är den summa pengar som mannen ska betala vid giftermålet som en försäkring ifall en skilsmässa skulle bli aktuell, berättar läraren.

Läraren frågar ifall eleverna har några fler frågor eller funderingar och de säger att de inte har det. Då säger läraren att eleverna ska titta på ett avsnitt av en serie i helklass som heter ”Jag är muslim”. Avsnittet ska diskuteras under kommande lektion då lektionen slutar efter det visade avsnittet. Serien handlar om hur olika människor i Sverige berättar vad det innebär för dem att vara muslim. Avsnittet som läraren visar handlar om kvinnans och mannens plikter, slöjan, äktenskapet, skilsmässan och fördomar.

När lektionen är slut frågar jag läraren varför hon valde att visa serien och hon berättar att det är för att eleverna får en annan synvinkel på saker och ting. I serien syns muslimer som berättar hur det är att vara muslim i Sverige som många har åsikter om. Personerna i serien förklarar varför de har slöja, hur de upplever att andra i samhället anser att slöjan är en symbol för förtryck, etc. När eleverna får se hur riktiga muslimer känner och upplever att de blir bemötta i samhället och kan berätta sin egen historia, får de en större förståelse för religionen, menar läraren.

Lektionsobservation 2

Under den andra lektionen observerade jag samma grupp av elever. Den här gången har det dykt upp 19 elever. Lektionen är en timme lång även idag och börjar med att läraren presenterar mig igen för att de andra eleverna som inte närvarade sist ska veta vem jag är och vad jag gör där. Därefter repeterar läraren vad den föregående lektionen handlade om och en elev i klassen återberättar vad avsnittet handlade om som de tittade på. Läraren berättar att eleverna ska diskutera frågor i grupper som hon delar in dem i. Det blir indelade i fem grupper varav fyra grupper är fyra till antalet och en grupp är tre. De frågor som ska besvaras är:

- Vilka synsätt framkommer angående hijab/slöjan?
- Vilka konsekvenser kan de olika synsätten få om man lever i Sverige?
- Är bruket av slöja förenligt med jämställdheten? Hur resonerar personerna i filmen, vad tycker du?
- Hur ser personerna i filmen på kärlek och äktenskap?

Eleverna börjar diskutera och jag går runt för att lyssna på diskussionerna som de för. Jag hör att grupp ett diskuterar fråga två. En elev säger: ”Alla borde få klä sig hur de vill men jag vet folk som inte har fått ett jobb på grund av att hon hade slöja och det är inte bra”. En annan grupp diskuterar rätten att säga till en sju-åring att hon måste ha på sig slöja och menar att det inte är rätt. De drar slutsatsen att en sju-åring inte har hittat sig själv än och att hon eventuellt inte förstår innebörden av slöjan än. En elev säger: [...] hon kanske inte vill ha den alls [...] tänk när hon blir stor och känner att hon vill ta av den. Hennes föräldrar kanske blir jätteargå då, så då måste hon ha den”.

När eleverna har diskuterat dessa frågor visar läraren kunskapskraven i religionskunskap för eleverna. I den är ordet ”analys” markerat varje gång det förekommer för att eleverna ska se att analysen genomsyrar kunskapskraven. Därefter visar läraren en bild med rubriken ”Slöjan – en fråga som väcker debatt”. Bilden föreställer två kvinnor, en i bikini och solglasögon och den andra i burka. Kvinnorna tittar på varandra och ovanför deras huvud finns ett tankemoln där kvinnan i bikini tänker: ”everything covered but her eyes, what a cruel male-dominated culture”. Kvinnan i burka tänker: ”nothing covered but her eyes, what a cruel male-dominated culture”. Detta diskuterar läraren med eleverna där de får analysera bilden. En elev säger

Jag tolkar det som att varken det ena eller det andra är rätt eller fel. Kvinnan i bikini tror att den andra kvinnan är förtryckt för att hon måste täcka sig, kanske för att hennes man vill det. Medan kvinnan i

burka kanske tror att hon i bikini måste klä av sig för att kunna få uppmärksamhet från en man, då kroppen attraherar.

Därefter visar läraren utdrag ur Frankrikes lagstiftning där det år 2010 blev förbjudet för alla anställda i den offentliga sektorn att bära religiösa symboler så som kippa, slöja och kors. Om en kvinna ertappas i burka eller niqab kan hon dömas till 150 euro i böter och gå en ”medborgarkurs”. Män som tvingar sin fru eller sina döttrar att bära niqab eller burka kan dömas till 30 000 euro i böter och ett års fängelse. Läraren berättar att förbudet togs upp av Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna och att Frankrike fick stöd där. Europadomstolen ansåg att förbudet inte stred mot religionsfriheten. Anledningen till detta är för att risken för terrorism skulle minska. Läraren visar även en artikel som handlar om att plagg som helt eller delvis täcker ansiktet i klassrummen förbjuds i Norge. Förbudet gäller lärare, elever och studerande. Orsaken till förbudet är för att det ska gå att se lärares och elevers ansikten i undervisningen. Det senaste europeiska landet att förbjuda niqab och burka är Danmark, visar läraren. Förbudet gäller även lösskägg, masker och en del mössor.

Eleverna ska nu analysera Frankrikes förbud mot religiösa symboler i den offentliga sektorn utifrån en analysmodell. De ska analysera vad det får för konsekvenser på individ-, grupp- och samhällsnivå. Eleverna ansåg att på individnivån kränker dessa lagar kvinnornas rättigheter. Samtidigt som det även kan bli bättre för de kvinnor som är förtryckta och är tvingade till att bära ett heltäckande plagg. När det kommer till gruppnivån anser eleverna att detta kan resultera till att muslimerna känner sig kränkta och att deras rättigheter fråntas dem. En grupp drar slutsatsen att muslimer uppmärksammas mer när sådana lagar inrättas och att religionsfriheten därmed inskränks för dem. De anser även att det hade bildats mer grupperingar där exempelvis muslimer är för sig, kristna för sig, de som bär slöja för sig, etc. Det skulle bli alltför stora klyvningar i samhället på grund av de olika grupperingarna, vilket inte hade varit hållbart menar en grupp.

Grupp två diskuterar även betydelsen av en religiös symbol. En elev säger: ”bara för att jag har ett kors på mig behöver inte det betyda att jag ser det som en religiös symbol. Jag kanske har på mig det för att det är snyggt”. Därför fortsätter en analys om vad som räknas vara en religiös symbol och läraren säger sin åsikt, vilket är att allting är en tolkningsfråga. Hon menar att, alla människor ser på saker på olika sätt och därmed tolkar vi saker olika. Saker och ting har olika betydelser för människor och därför gäller det att förankra respekt för varandra, säger hon. Av

den anledningen ska eleverna få en förståelse för sina medmänniskor och förståelse för deras liv och handlingar, avslutar hon.

När diskussionen är klar, får eleverna en skrivuppgift där de ska titta på ett till avsnitt av ”Jag är muslim” och besvara frågor som hör till på ett analyserande sätt. Det är cirka 20 minuter kvar av lektionen och tiden som är kvar tillbringas eleverna åt uppgiften. När lektionen är slut berättar läraren att läroplanen genomsyras av analys. Därför arbetar hon mycket med att låta eleverna öva på förmågan att analysera olika händelser som sker. Detta gör att de får ett större perspektiv på saker och ting samt kan vidga sina vyer och eventuellt utveckla en medkänsla för andra människor. Därigenom får de förståelse för deras liv.

5.1 Analys och tolkning

Samtliga lärare brinner för religionskunskapsämnet och anser att det är ett oerhört viktigt ämne att ha i skolan. En av lärarna menar även att det är det viktigaste ämnet som finns i dagens skola. Genom religionskunskapen ökar förståelsen för andra människors liv och handlingar och därigenom respekt för deras tro och livsåskådning. Samtliga lärare menar dock att islamundervisning är ett komplicerat ämne i dagens skola. Detta grundar sig i att islam är ett kontroversiellt ämne i dagens samhälle där det framkommer stereotyper, generaliseringar och förutfattade meningar om religionen. Detta går att koppla till Gardells islamofobi som grundar sig i att människor har en slags avsky mot en grupp människor på grund av rädslan för dem. Samtliga lärare kämpar med att motverka dessa framställningar som finns bland eleverna genom att diskutera generaliseringarna som existerar. Lärarna anser att det är medias fel att fördomar om islam finns då media endast väljer att visa negativa sidor av islam. Det som syns i tidningen gällande islam, berör oftast våldsbrott där terrorgrupper gestaltas. IS är en sådan grupp som är oerhört synlig i både tidningar och på tv. När eleverna får höra negativitet om islam, diskuterar de sådant både med varandra men även i hemmet. Lärarna har lagt märke till att eleverna blir påverkade av det som sägs hemma då det pratas om muslimer. Detta tolkar jag utifrån Edward Saids teori om orientalism genom att det görs generaliseringar utifrån ”vi” och ”dem”. Muslimer blir betraktade som något negativt, en aggressiv grupp människor som många är rädda för och därigenom infaller islamofobi också. Vad gäller lektionsobservationerna blev det tydligt att läraren handskades med att försöka slå hål på vissa fördomar som existerar. Det är inte lätt att samtala om mannen och kvinnan i islam då det är många fördomar som kretsar kring könsrollerna. Tittar man utifrån orientalismens glasögon går det att se att en del västerlänningar har en förutfattad mening om att kvinnan är förtryckt. Mannen får exempelvis

gifta sig med vem han vill i princip, dessutom ha flera fruar, medan kvinnan inte får det, vilket är ett faktum. Problemet är snarare att generaliseringen och oförmågan kan se olika ut i olika sammanhang men detta är ett handlande som elever ifrågasätter. Jag anser att det är viktigt att läraren har ett svar på frågan som eleven ställer, annars kan det resultera i att eleven kommer på ett eget svar utifrån sina generaliseringar. Därigenom kan generaliseringarna och fördomarna öka, vilket kan kopplas till Mingantis studie där hennes respondenter anser att fördomar ökar om människor endast lyssnar på andra människors tolkningar och inte letar efter svaret själva. Detta grundar sig i att det finns olika tolkningstraditioner och att alla människor inte uppfattar saker och ting likadant. Det finns även olika kulturella traditioner där islam anpassas efter den kulturen som ständigt funnits i det givna samhället. Därför är det viktigt att man själv söker efter ett svar till sin fråga för att inte bli färgad av andras tankar och uppfattningar eftersom dessa kan ibland vara islamofobiska. En del personer är fast hängivna till det som andra talar om och anser att deras uppfattningar är korrekta, vilket inte alltid behöver stämma anser jag. Det finns personer som målar upp islam som något avvikande och muslimer som bland annat aggressiva och stridslystna, vilket studien har konstaterat och därmed blir islam gestaltat som ”det andra”, det vill säga, det abnormala i förhållande till normen som finns i det svenska samhället. Det finns däremot alltid en risk för fördomar, även om läraren har ett svar på frågan så tolkar eleven den själv och skapar en egen uppfattning. Uppfattningen kan vara negativ där eleven slår fast vid att mannen har mer makt inom islam och att det därigenom inte är jämställt mellan könen. Därför uppfattar jag, utifrån lärarnas utsagor, islamundervisningen som komplicerad och problematisk då läraren konstant ska försöka undvika att yttra sig på ett sätt som kan anses vara av fördomsfull karaktär. Då många elever har förutfattade meningar om islam, försöker läraren att förhindra att de utvecklar islamofobiska fördomar. De kämpar ständigt med att framställa islam på ett bra sätt genom att hänvisa till exempelvis våldsbrott som sker i andra religioner också. Genom att låta eleverna göra egna analyser om exempelvis slöjan i islam, hoppas lärarna att eleverna utvecklar en förståelse och empati eleverna en förståelse för den utsatta gruppen. Genom att låta dem se på ett avsnitt av hur en del muslimer lever där de får berätta sin historia, möter eleverna muslimer och därmed kan det leda till att de utvecklar empati för dem. Tittar man utifrån Gardells teori där han anser att fördomar om islam och muslimer förekommer mest av de som aldrig har mött en muslim, indikerar filmsekvensen som läraren valde att visa på ett kort möte mellan elever och muslimer som kan leda till att de islamofobiska fördomarna mildras. Om detta uppnås, vet vi dock inte.

6. Resultat och diskussion

I den avslutade delen i denna uppsats diskuteras resultatet som har framkommit utifrån en kort jämförelse med den tidigare forskningen och de teoretiska utgångspunkterna orientalism och islamofobi. Sammanfattningsvis har min analys visat att det framkommer förutfattade meningar om islam bland elever genom att de gör en åtskillnad mellan ”vi” (icke-muslimer) och ”dem” (muslimer). Det finns en risk att eleverna får islamofobiska fördomar i framtiden på grund av påverkan från exempelvis media. Utifrån intervjuerna och observationerna betraktas muslimer, främst muslimska män som förtryckare och förövare medan muslimska kvinnor betraktas som offer som måste räddas från de muslimska männen. En del lärare anser även att media gestaltar islam som en förtryckande religion där muslimer anses vara terrorister som begår brott i islams namn. Tolkningar om att slöjan skulle vara en förtryckande symbol förekommer, vilket bland lärarna anses vara medias fel. Genom dessa framställningar som media förmedlar, börjar muslimer att ogillas. Det är intressant att notera hur ofta IS återkommer i diskussionerna bland lärarna och att de upplever att de måste förhålla sig till detta. Lärarna måste ständigt bekämpa fördomarna och generaliseringarna som finns för att mildra risken för att en islamofobi utvecklas bland eleverna i framtiden. Detta är inte alltid lätt men det finns olika sätt att handskas med företeelserna på. En del lärare väljer att peka ut sådant som anses vara märkligt i alla religioner för att sedan ha ett samtal kring detta med eleverna. Några talar öppet om sina åsikter om saker och ting och väljer att försvara en del förutfattade meningar om islam, som exempelvis våldsbrott genom att jämföra med korsriddarna i kristendomen. Någon lärare anser dock att som lärare ska man inte försvara någon synpunkt eftersom det kan leda till att fördomarna istället förstärks. Det visar att undervisningen i islam inte är lätt att handskas med. Islam är även det ämne som tar mest utrymme i religionskunskapen bland samtliga lärare som är intervjuade, vilket indikerar att det är ett ämne som det måste talas om då det är ett kontroversiellt ämne i dagens samhälle. Genom analyser av olika fenomen som rör islam, får eleverna ett större perspektiv på religionen. Genom att jämföra islam med andra religioner i specifika frågor som exempelvis kvinnosynen, får eleverna en bättre uppfattning om att sådant som media förmedlar om islam, förekommer i andra religioner också. Därigenom utvecklar de förmodligen respekt för ”de andra” och en förståelse för deras livsåskådning.

6.1. Resultat kopplat till tidigare forskning

Utifrån resultatet som framgår i den föreliggande uppsatsen går det att se en del kopplingar som är relaterade till den tidigare forskningen. Berglunds avhandling som syftade till att dels bidra med kunskaper om hur islamundervisning bildas som ett bekännelsetroget ämne och dels se hur

lärare diskuterar frågor i den svenska islamundervisningen, visade att de frågor som diskuteras främst berör jämställdheten mellan könen. Sådana frågor är än idag diskuterade bland eleverna och min undersökning visar på att det förekommer fördomar kring jämställdheten mellan män och kvinnor inom islam. En del elever anser bland annat att det inte är jämställt mellan män och kvinnor inom islam där männen har makten över kvinnorna. Detta indikerar på att det finns en risk för att en islamofobi utvecklas i framtiden. Ett exempel är när en elev ska beskriva sharia och menar på att om en kvinna är otrogen ska hon dödas, dock nämner inte eleven något om ”mannen”. Jag tolkar detta som en förutfattad mening att kvinnan framstår som ett offer ständigt inom islam och att männen kommer undan med det mesta.

En del av mina informanter har separerat begreppen ”kultur” och ”religion” och menar att det är en skillnad mellan dessa, vilket även Berglunds avhandling har gjort. Kultur är något som påverkar hur religionen tolkas och religionen påverkar bildandet av kulturella värderingar och praxis, menar Berglund. Även Mingantis studie tar upp separationen mellan kultur och religion där det framgår att islam har olika tolkningstraditioner. Jag tolkar det som att en del hävdar att ”islam är si eller så” och att dessa påståenden kan vara kulturellt bundna. Jag anser att det går att tolka koranen och de heliga skrifterna på ett sätt och sedan anpassas dessa tolkningar till det egna kulturella samhället. Därför är det viktigt med att analysera saker ständigt med sina elever och visa att islam som religion skiljer sig åt beroendes på vilket land man kommer ifrån, vilket även en lärare berättade under intervjun.

Om man utgår från Härenstams avhandling som har analyserat bilden av islam i läroböcker, går det att se att islam framställs som en aggressiv och stridslysten religion. Hans avhandling är från 1993, vilket indikerar på att samhället såg annorlunda ut på den tiden. Utgår man från Gardells teori där han påstår att det framkommer mer fördomar bland dem som inte har mött eller känner en muslim, kan det säkerligen stämma. Många immigrerade till Sverige på 1980-90-talet, bland dem var många muslimer. Det vill säga, mötet med muslimer var inte lika vanligt som idag. Härenstams avhandling visar på en orientalism där islam särskiljs från resterande religioner i form av att religionen framställs på ett abnormt sätt. Där blir ”vi” och ”dem” perspektivet tydligt. Detta framkommer även i Kamalis undersökning där han explicit definierar ”vi” och ”dem” i sin studie. Utifrån hans resultat ser man en klarhet i att islam uppfattas som ”det andra”, det vill säga det som inte är normen för det svenska samhället vilket går att koppla till utsagorna av informanterna i den föreliggande studien. Utifrån deras upplevelser märker de

att eleverna har skapat stereotypiska bilder av islam där islam framställs som något exotiskt och avvikande från normen som finns i Sveriges samhälle.

Flensners studie som syftar till att se hur religionskunskapsämnet konstrueras i klassrumspraktiken utgick från fyra diskurser. Dessa fyra diskurser är den sekularistiska som är dominerande. Mitt resultat visar på att detta stämmer. En del informanter förklarade för sina elever att islam består av många tolkningstraditioner och att muslimer generellt inte tolkar islam på samma sätt på grund av dessa. Religion är en privatsak anser jag och det är viktigt att påpeka detta för eleverna. En av informanterna menar att man som lärare ska peka ut sådant som man anser är märkligt i alla religioner för att kunna diskutera dessa med klassen. Anledningen till detta är att eleverna ska få nya perspektiv på saker och ting och därmed kan religionen bli mindre främmande för dem. Samtliga informanters undervisning utgår från IS, då diskussionen om IS är aktuell idag. Detta visar på Flensners fjärde diskurs, vilket är den privata som handlar om ett personligt sätt att tala om något, både hos lärare och elever.

6.2 Avslutande reflektion

Utifrån min studie kring ämnesområdet går det att se att det finns möjligheter till fler ingångar och perspektiv. Perspektiv som jag anser är möjliga är ett fördjupat elevperspektiv där deras tolkningar helt står i fokus. Detta går att genomföra utifrån kvalitativa djupgående intervjuer med elever men även utifrån kvantitativa studier i form av enkätundersökningar. Jag har nämnt tidigare i studien att jag är ensam observatör och att det därför varit svårt att få med dessa aspekter då tidsperspektivet varit begränsat. Jag misstänker att det ser olika ut på olika skolor i andra delar av Sverige och även i andra årskurser, därför hade en sådan studie varit relevant att genomföra. I denna studie observerades även enbart en klass bestående av manligt kön, därmed anser jag att det hade kunnat gå att anlägga ett genusperspektiv på en sådan här studie där det går att rikta in sig på hur en heterogen grupp diskuterar frågor som rör islam och exempelvis jämställdheten i islam.

I övrigt anser jag att min undersökning har genomförts i enlighet med mina planer. Jag har upplevt att intervjuerna har gått bra, även observationerna. Observationerna genomfördes först och därefter genomfördes intervjuerna. Anledningen till detta var för att det fanns två möjligheter till att vara med under två lektionstillfällen för att genomföra observationerna kring just vad undersökningen behandlar. Utifrån lektionsobservationerna framkom sedan mer frågor

som jag ville få svar på under intervjuerna. Det är möjligt att jag hade fokuserat på andra saker om intervjuerna genomfördes först, exempelvis haft mer fokus på den privata diskursen som Flensner nämner i sin avhandling.

Sammanfattning på svenska

Uppsatsen syftar till att studera hur islam framställs i undervisningen samt hur dessa framställningar tolkas utifrån Edward Saids teori om *Orientalism* och Mattias Gardells teori *Islamofobi*. Saids teori grundar sig i ett ”vi” och ”dem” perspektiv där Said menar att det har skapats föreställningar som framställer Orienten eller Mellanöstern, araben samt islam på ett sätt där västerlandet blir dess motbild. Islamofobi handlar om uppfattningar om att islam skulle vara en förtryckande, aggressiv och stridslysten religion. Studien har en kvalitativ ansats som bygger på fem intervjuer med lärare som undervisar i religionskunskap. Tre lärare undervisar på högstadiet och två lärare undervisar på gymnasiet. Dessa lärare är inte representativa för alla lärare i hela Sverige. Utöver intervjuer har det även genomförts observationer i en klass vid två tillfällen på en gymnasieskola. Eleverna i klassen går tredje året på gymnasiet där samtliga elever är över 18 år gamla och läser ett yrkesförberedande program. Resultatet visar att det förekommer många fördomar bland elever om islam och att lärarna upplever att islam är det svåraste ämnet att undervisa om i religionskunskapen. Anledningen till att det är ett komplicerat ämne att tala om i undervisningen är för att islam är ett kontroversiellt ämne idag som aktualiseras i media. Resultatet visar att lärarnas undervisning om islam har sin utgångspunkt i de framställningar som framkommer i media. Lärarna hävdar att media gestaltar islam och muslimer på ett negativt sätt, vilket leder till att många människor uppfattar islam som en kvinnoförtryckande, mansdominerad, aggressiv och stridslysten religion.

Käll- och litteraturförteckning

Källor:

Intervjuer och observationsanteckningar finns i författarens ägor.

Litteratur:

Ahrne, Göran & Svensson, Peter. *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Författarna och Liber AB, 2011

Berglund, Jenny. *Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim schools in Sweden*. Stockholms University, 2011

Båge, Susan. *Sverige 1900-talet*. NE, 2000

Gardell, Mattias. *Islamofobi*. Stocholm: Leopard Förlag, 2010

Härenstam, Kjell. *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborg: Göteborgs universitet, 1993

Kamali, Masoud. (2006) *Skolböcker och kognitiv andrafiering*, i Sawyer, L. & Masoud, K. (red.) *Utbildningens dilemma. Demokratiska ideal och andrafierande praxis*. SOU2006:40

Kittelmann, Flensner, K. *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. Göteborg: Göteborgs universitet, 2015

Mangas, Edda. *Orientalism*. Stockholm: Ordfront förlag, 2016

Minganti, Pia. *Muslima, islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 2014

Said, Edward. *Orientalism*. Stockholm: Ordfront förlag, 2016

Digitalt material:

Läroplan för gymnasiet 1965. Göteborgs universitetsbibliotek

<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/50913?locale=sv> (hämtad 2019-05-01)

Skolverket. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan 2011*. Stockholm, 2011

<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan> (hämtad 2019-05-25)

Bilagor

Bilaga 1. Intervjufrågor

Samtalen inleds med att lärarna får presentera sig själva, vilken årskurs de undervisar i, hur länge de har arbetat samt hur mycket religionsvetenskap som de har läst. Därefter får de fritt berätta vad det innebär för dem att undervisa i religion, särskilt islam.

De frågor som legat till grund för intervjuerna har varit:

1. Anser du att det är viktigt med religionsundervisning i skolan, varför/varför inte?
2. Upplever du att målen för religionskunskapen är rimliga?
3. Skiljer tiden sig som du ålägger islam i jämförelse med de övriga religionerna?
4. Skiljer sig teman som tas upp i undervisningen om islam från det som tas upp i andra religioner? Exempelvis kvinnans situation, etc
5. Anser du att det finns någon problematik i islamundervisningen? Vad i så fall?
6. Hur upplever du elevernas förkunskaper och kan dessa vara ett problem?

Bilaga 2. Frågeställningar till observationer

1. Hur tycks eleverna uppleva religionskunskapen?
2. Är eleverna engagerade i det som det samtalas om?
3. Försöker läraren få med alla elever i diskussionen?
4. Hur väljer läraren att samtala om kvinnan i islam, då det är vad lektionen berör?
5. Vilka frågor kommer eleverna att ställa gällande könsrollerna i islam?
6. Hur kommer läraren att hantera en fråga som verkar vara fördomsfull?

Bilaga 3. Analysmodellen från lärarens Powerpoint

